

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
SZEGED**

**PETRONIUS KÉZIRATI HAGYOMÁNYA
EGY 17. SZÁZADI KIADÁS TÜKRÉBEN**

Készítette: Baróczi Éva Melinda

Latin

Témát adta: Dr. Tar Ibolya

Tanszékvezető egyetemi docens

2005.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3
AZ ELEMZÉS	
Az első nagyobb összefüggő szakasz	10
A 1-10. caput: alakok magyarázata	10
A második nagyobb összefüggő szakasz	23
A KONKLÚZIÓ	49
MELLÉKLETEK	52
Mellékletek jegyzéke	53
IRODALOMJEGYZÉK	54

BEVEZETÉS

Szakedolgozatom célja, hogy az 1629-es kiadás szövegét megvizsgálva megállapítsam, hogy a szöveg bizonyos helyeken melyik szöveghagyományt követi, és munkám végére érve következtéseket vonjak le ezt illetően. Az összehasonlítás alapja Pétrone: La Satiricon (Alfred Ernout kiadása, Párizs, 1931), és a Loeb Classical Library sorozat (fordította Michael Heseltine, ellenőrizte E. H. Warmington, Cambridge-London, MCMLXXXVII) kiadása volt. A könnyebb tájékozódás érdekében az eredeti szöveget a Loeb-kiadás alapján caput-okra és azon belül rövidebb szakaszokra (általában mondatokra) osztottam fel, így fogok az egyes eltérésekre utalni. Az egyes interpunctió-kat illető utalásokat elhagytam, hiszen egyrészt a kritikai kiadások sem foglalkoznak ezzel, másrészt ezek figyelembevételével szakedolgozatom terjedelme hatalmasra, - és megkockáztatom a feltételezést -, áttekinthetetlenné válna. Természetesen, ha ezeknek az eltéréseknek a szöveghagyomány szempontjából jelentőségük van, feltétlenül jelezni fogom. Az összehasonlításkor mindig a kritikai kiadás szövegét vettem kiindulópontnak, így az eltérések az 1629-es kiadás szövegében találhatóak. Amennyiben egyes helyeken nem összehasonlítást végzek, úgy ott a régi könyv változatairól van szó. Dolgozatom első, rövidebb részében, nevezetesen az 1-10. caput-ban olyan elemzést készítettem, amely elsősorban a lehetséges fordítást tartja szem előtt. Ezt a koncepciót azonban nem fogom dolgozatom befejezéséig folytatni, hiszen az sem kedvezne szakedolgozatom terjedelmi határainak betartásának. Ezért legyen ez ízelítő, hogy milyen izgalmakat rejt egy másik szövegkiadás végigtanulmányozása.

T Petroni Arbitri
Satyricon,
Super profligatis Neronianae tempestatis
moribus:
Commentariis, sive ex-
cursibus Medico-philosophicis:
Itemque Notis universalibus & per-
petuis recens adornatum.
In quibus difficillima quaeque loca, atque
a variis Interpretibus partim studio pratermissa, partim nequaquam
tentata, adamussim explicantur, illustranturque:
Editio mora et locupletissima,

Tam medicis, poetis, quam philosophis, Histo-
 ricis, Oratoribus, Antiquariis, Philologis, Criticis ac
 Politicis uti-
 lis ac necessaria.
 Accessit ad mautissimam stillogē clariss. aliquot interpetum.
 quorum in Petronium Castigationes hac-usque nondum edita.
 Noviter recensente
 Jo. Petro Loticurio, Med D.
 eiusdemque in Academia Rintelana P P.
 Francofurti ad Moenum,
 Typis exscribat Wolfgangus Hofmannus, Sumptibus Lucae Jennisi.
 Anno MDC. XXIX.

Ez az általam elemzett, a szegedi Somogyi könyvtár régi könyves gyűjteményében megtalálható szövegkiadás főcímdala eredeti sortörésben. Ebből megtudhatjuk, hogy a gyűjteményes kötet összeállítója Johannes Loticurius¹ volt, és 1629-ben jelent a mai Frankfurt am Main-ban. Az is kiderül, hogy a typographus Wolfgangus Hofmannus volt, és Luca Jennisus költségén került kinyomtatásra a mű.

Ennél azonban sokkal több derül ki a közvetlenül a mű előtt található címlapból:

T. Petronii
 Arbitri
 Satyricon,
 Cum Fragmentis:
 Commentariis, sive Excur-
 sibus Medico-Philosophicis
 Tribus Libellis
 recens adornatum:
 opera
 Jo. Petri Lotichii, P. Medici,

¹ „[...] L. János Péter, meghalt Frankfurtban 1669-ben, mint császári történetíró, szintén kitüntette magát latin költeményeivel, és Rerum Germanicarum Partes II. című könyvével, melynek előszava 1650-ben kelt s melynek nagyon tökéletlen térképei közt Magyarországnak is jutott hely.” (Pallas nagy lexikona indexe: <http://vmek.niif.hu/00000/00060/html/pallas52.htm>)

& p. t. Reipubl. Moeno-Francofurtensis Physici.
Typis Excutum Wolfgangi Hofmanni, Sumpti-
bus Lucae Jennisii
Anno M. DC. XXIX.

Érdekes, hogy www.bsb-muechen.de² weboldalon rá lehet keresni a műre több szempont alapján. Az én böngészésem az alábbi eredménnyel járt³:

Treffer:

1/1

Signatur:

4 A.lat.b. 395

Status:

bestellbar

Entliehen bis: --.--.---- / Außenmagazin

Autor/Hrsg.

:

Autor/Hrsg._

:

Titel/Stichwort

: Satyricon

² A Bayerische StaatsBibliothek honlapja.

³ Az Autor/Hrsg rovatba a Lotichius nevet, a Titel/Stichwort mezőbe a Satyricon címet írtam be. Hasznos lehet tudni, hogy a kapott eredmény egyes mezői között is lehet kereséseket végezni. Itt pl. Lotichius többi művére is rá lehet keresni.

Von

: recensente Jo. Petro Lotichio

Ort

: Francofurtum a. M.

Jahr

: 1629

Signatur

: 4 A.lat.b. 395

Dok.-Typ

: m

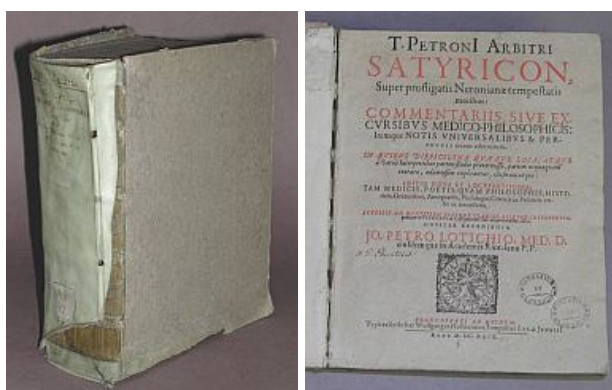
Tehát a mű megtalálható az említett könyvtárban.

Ezen kívül még a <http://www.lb-oldenburg.de/termin/notbuch/2ag47.htm>⁴ oldalra is rátaláltam, és a következőt olvastam:

Petronius Arbiter, Titus: Satyricon

Frankfurt am Main, 1629

Signatur: AG 47

Az általam elemzett könyv egyik példánya

Schaden: Pergamenteinband von den Deckeln abgetrennt, Vorderdeckel Mäusefraß

Voraussichtliche Kosten der Restaurierung: ca. 350.- €

Néhány tudnivaló a könyvről: a mű egy gyűjteményes kötet, közelebbről szerzői gyűjtemény. Ez azt jelenti, hogy egy szerző műveit tartalmazza a könyv. Ezen belül közös főcímmel rendelkező gyűjtemény, azaz a címoldala közös főcímet is tartalmaz (ld. feljebb). Ennek megfelelően több tanulmány található benne, amelyek valamilyen szempontból Petronius-hoz, vagy művéhez, műveihez köthetők. Ezek a következők, újrakezdődő oldalszámozással:

Dedicatoria

Lectori humanissimo (ad Lectorem)

T. Petronii Arbitri Vita

Hermanus Vulteius JC. (Epigrammák)

Monitoria

Satyricon (előtte: Interlocutores) és Fragmenta Superioris

Más Petronius-ok epigrammái, és más, ezekkel összefüggő epigrammák (pl.: Sulpicia Satyricá-ja)

Fragmentumok, kommentárok

Notae universales et perpetuae

Index autorum [sic!] - akik Petronius-ról írtak

Index rerum, materium et verborum

Satyricum notae, catigationes, emendationes, et variae lectiones

Catalogus I.: Interpretum, quorum scholia ac notae nunc primum in hoc volumine producantur

Index auctorum antiquorum

Index auctorum neotericorum

Michaelis Casparis: Homologumena (folyamatosan számozva)

Casparis Barthii Dissertatio, Scholia, Emendationes

[H]enrici Emmi: Coniecturae

Alphonsi Delbenii: Castigationes

Claudii Puteani: Notae

Mamerti Patissoni: Variantiae

Ioannis à [...]⁵: Observationes

Gasperis Schoppii: Syrenes

M. Iohannis Weitzii: Observationes

⁴ A Landesbibliothek Oldenburg honlapja.

⁵ A név folytatása sajnos olvashatatlan a régi könyvben.

Renati Moreau: Questiones

Notae diatribae, et observationes (innen kezdve újra folyamatos oldalszámozással)

Laurentii Pignorii

Iani Dorsae Nordoricis

Petri Pithoei Jc.

Ioannis Weitzii

Annibalis Scoti

Hieronymi Cardani

Testimonia

Index Vocabulorum

Errata

Maga a Satyricon az 1-74. oldalt foglalja el a kötet legelején. A szöveg nincsen caput-okra osztva, még bekezdések is igen ritkán tagolják (ezekre a sortörésekre a későbbiekben kitérek). Az egyetlen jelölés a monológoké, párbeszédeké, amelyek a szövegbe vannak beágyazva. Ezek nagy kezdőbetűvel vannak érzékeltetve, idézőjelek nélkül, még az *inquit* sincs elválasztva az idézettől. A verses betétek természetesen külön bekezdésben foglalnak helyet, és minden soruk nagy kezdőbetűvel indul, függetlenül a mondat szerkezettől, és dőlt betűvel vannak szedve. Azok a sortörések, amelyek a kritikai kiadás szövegét tagolják, egyáltalán nem szerepelnek a textus-ban, kivéve, ha meglátukra külön felhívtam a figyelmet. A lacunákat sem jelöli a régi könyv. A szövegben az *et* helyett & szerepel, a szóvégi *-que* helyett *q* 't találunk. Emellett a szóvégi többes szám harmadik személynek *-nt* végződése helyett *t*-t használ a nyomdász, és az előtte levő magánhangzó fölé egy hullámvonalat tesz. Ezen kívül az *-an* és *-am* betűkapcsolatot *ā*-val helyettesíti, analóg módon az *-um*-ot *û*-val, az *en*-et és az *em*-et *ẽ*-vel. A *ct* kapcsolatban a két betű szorosan egybe van írva (ligatúra), és meg egy kis „nyúlvánnyal” is össze vannak kötve. Az *ae* helyett néhol (pl. a 111. caput 2. mondatának elején) alsó farkincás *e*-t találunk. Amennyiben egy magánhangzót egy *n*, és azt egy *t* követi (pl. a 125. caput-ban a *confinio* szóban), az *n* kiesik, és az *o*-ból *õ* lesz. A 111. caput 3. mondatában a következő betűt láthatjuk az *inedia* szó végén: â, ami az első declináció-s szavak S. abl.-át jelöli, a nom.-tól való megkülönböztetés érdekében. Ezekből a jelenségekből is világosan látszik, hogy a nyomdász - mint ahogy a középkorban szokásos volt és ideálisnak számított - a kézzel írott könyvek formáját igyekezett utánozni a rövidítések használatával. Fontos megjegyezni, hogy a szöveg központoszással való tagolása nem követi a latin szokásokat, nagyon sok helyen találtam vesszőt. A betűk kiválóan olvashatók, formájuk

mindegy „vezetik” a szemet, mint ahogyan a mai, modern betűtípusok is. Az oldalszámozás az oldalak felső, külső szegélyén van feltüntetve. Minden oldal alján custos-t találunk, ami az ívek helyes sorrendbe helyezésénél volt fontos. Jelen könyv esetében azonban ez az ívjelölés felesleges, mivel vannak oldalszámok. A megoldás az lehet, hogy a typographus még ezzel is szerette volna kifejezni, hogy ragaszkodik a kódex jelöléséhez. A könyv formátumát tekintve negyedré (4o), és bár nincs rajta ívjelzés, eddigi könyvtár szakos tanulmányaim, és szerény gyakorlatom alapján ezt meg tudtam állapítani.

Néhány szó a régi könyvben következetesen más írásmóddal van szedve, így ezeket az egyszerűség kedvéért kigyűjtöttem (az itt felsorolt változások természetesen a ragozott alakokra és az összetételekre, valamint a belőlük képezett melléknevekre is vonatkoznak - elől áll a klasszikus változat):

causa - caussa

cena - coena, caena

ceterum - caeterum

caelum - coelum

coniecit - coniicit: az olyan igéknél, amelyek két tagból tevődnek össze, és így két *i* kerül egymás mellé, mind a kettőt kieszede a typographus

contio - concio

heredes - haeredes

humeris - umeris: a szókezdő *h* lemarad a régi könyvben.

lacrima - lacryma

littera - litera

litus- littus

mercennarius - mercenarius

paenitentia - poenitentia

paululum - paullulum

phaleris - faleris

poeta - poëta

pretio - precio

pyxis - pixis

quamquam - quanquam

querella - querela

quattuor - IIII

sollers - solers

tralaticium - tralatitium

deus és *dea*, *dominus* és *domina* - a kor szellemiségére vall az, hogy ezek alakok mind nagybetűvel kezdődnek.

A tulajdonnevek változatai:

Chrysis - Chrisis

Eumolpus névének acc.-a latinos *-um* végződésű, szemben a kritikai kiadás *-on*-jával, ami görögös acc.

Giton - Gyton

Lichas - Licas

Oeneothea - Enothea

Polyaenon - Polienon

Triphaena - Triphena

Ulixes - Ulisses

auster - Auster

embasioetan - Embasicoetam

Falernum - falernum

lyrici - Lyrici

tellus - Tellus

tertiana - Tertiana

venere - Venere

AZ ELEMZÉS

Az első nagyobb összefüggő szakasz

A 1-10. caput: alakok magyarázata

Az 1. caput első mondatában a *furarium* az eredeti szövegben nagy kezdőbetűvel van írva. Ez azért érdekes, mert a többi kódexben ennek nincs nyoma, így valószínűleg egyedi esettel állunk szemben. Maga a jelölés logikus, hiszen a Fúriákra vonatkozik. Mivel több lény együttes nevét jelenti, az angol fordítás is nagy kezdőbetűs formában közli. Érdekes, hogy a francia megmarad a kisbetűs írásmódnál. A 3. mondatban az eredeti kiadásban *terrarium*

*orbem*⁶ szerepel, így itt is egy egyedi esettel állunk szemben, aminek eredete lehet akár tévedés is, félreolvasás. A *sed*⁷ helyett a mi kiadásunkban &⁸ (et) áll.

A 2. caput-ban a 4. szakaszban a kritikai *continebantur*⁹ helyett *contenebantur*¹⁰ szerepel, ami nem utal egyetlen kódexre sem. A 8. mondatban a gyakoribb *afflavit*¹¹ forma szerepel. Az ezt követő kritikai *semelque*¹² helyett *simulque*¹³ található, ami szintén nem követ egyetlen hagyományt sem. A következő szakasz Loeb-féle sorrendje a következő: *corrupta eloquentiae regula*¹⁴, ami megegyezik az elemzett kiadás szövegével. A caput utolsó mondatában *Aegyptiorum* helyett *AEgyptiorum* áll.

A 3. caput 1. mondatában az *adulescens* helyett *adolescens*¹⁵ áll, minden hagyománybeli előzmény nélkül. A 2. mondatban a *nil mirum*¹⁶ helyett *minimum*¹⁷ szerepel *si* nélkül¹⁸. A 3. mondatban a *nini*¹⁹ helyett *ni*²⁰ olvasható. Ugyanitt a *solī in scholis reliquentur* dőlt betűvel van szedve. Ugyanebben a mondatban nem szerepel az *id*, és magyarázat nélkül kimarad a szövegből a *nec enim [...] fecerint* szakasz is. A mondat végén *moratur*²¹ szerepel a *morabitur*²² helyett.

A 4. caput-ban, a 3. mondatban a *sic ut* helyett *sicut*²³ olvasható, magyarázat nélkül. A 4. mondatban *propellunt*²⁴ szerepel. Az 5. mondatban *ut [...] irrigarentur* szakasz olvasható a műben, ám az *irrigarentur*²⁵ helyett *mitigarentur*²⁶-t találunk, amit egyik kritikai kiadás sem magyaráz meg. Az *atroci*²⁷-*Attico*²⁸ variánsok közül az előbbi szerepel a kötetben. Ugyanez a

⁶ A kódexek és kritikai kiadások mindegyike a latin szórendű *orbem terrarum*-ot hozza.

⁷ De.

⁸ Sambucus

⁹ Praet. impf. ind. pass. Pl. 3.

¹⁰ Jelentés tekintetében megegyezik az előző alakkal.

¹¹ Szemben a codex Bernensis 357 *adflavit*-jával.

¹² Egyszer, először.

¹³ Egyszerre, egyszerismind.

¹⁴ Buecheler, valamint Ernout szerint itt *corrupta regula eloquentia* áll.

¹⁵ Erre nem kell figyelniünk, hiszen csak formai eltéréstől van szó.

¹⁶ Szó szerint: semmi csodás dolog.

¹⁷ *Minimum, i, n.*: nagyon kevés, nagyon csekély.

¹⁸ Guliemius

¹⁹ Ilyen alakot nem találtam a szótárban.

²⁰ Mint az editio Pithoeana-ban (Párizs, 1577 és 1587).

²¹ Praes. impf. ind. pass. S. 3.

²² Editio Pithoeana. Fut. imp. ind. pass. S. 3.

²³ *Sicut*(ī): miként, mint, ahogy, valamint.

²⁴ Mint az editio Pithoeana-ban és a Tornaesiana-ban. *Prōpellō 3 pulī, pulsus*: előretaszít, lök.

²⁵ *Irrigō 1*: öntöz megáztat, nedvesít.

²⁶ *Mitigō 1*: puhít, megérlel.

²⁷ *Atrōx, ōcis*: szörnyű, rettenetes.

²⁸ Eltér Müller második kiadásától. *Atticus 3*: attikai, athéni.

mondat kihagyja a *persuaderent*²⁹ igét. A 6. mondatból hiányzik a *puer*³⁰, valamint a *didicit*³¹ helyett *discit*³² olvasható.

Az 5. caput tartalmazza a verset. Ennek első sorában rögtön egy érdekesség található: a több kiadásban közölt *ambit*³³ helyett *amat*³⁴ áll. A második sorban a *mores*³⁵ helyett *morem*³⁶ található, amire magyarázatot sehol sem találtam. A 3. sorban a *poliat*³⁷ helyett *calleat*³⁸ olvasható. A 6. sorban az *impotentium inpotentim*-nak van nyomtatva. A ugyanitt a *perditis*³⁹ helyett *perditus*⁴⁰ olvasható, majd a következő sorban a kritikai *scaenam*⁴¹ helyett a *scena*⁴² olvasatot használja a régi könyv. A 8. sorban a *histrionis*⁴³ helyett *histrionae*⁴⁴ áll, majd az *ad rictus*⁴⁵ helyett *addictus*⁴⁶-t találunk. A 11. sorban a *sirenumve* helyett *sirenumq*’ áll, tehát a feloldott változat *-que*⁴⁷-re végződik. A 16. sor az *exonerata*⁴⁸ szóval kezdődik mindkét kiadásban. A 18. sorban a *furtiva*⁴⁹ helyett *fortuna*⁵⁰ olvasható. A következő sorban a *dein*⁵¹ áll. A következő szó az *epulas*⁵², ami helyett *pugnas*⁵³-t találunk a régi könyvben. Még mindig ugyanebben a sorban a *bella truci* egybe van szedve. A 20. sor legvégén *minetur*⁵⁴ áll. A lírai rész utolsó sorában a *Pierio e*-jén két pont található (ë).

A 6. caput 1. mondatában a *hunc* helyett *haec* áll, majd a 2.-ban a *motus*⁵⁵ helyett *totus*⁵⁶-t olvashatunk. Ezután a *scholasticorum*-ból kimarad a *h*. A 4. mondatból kimarad a *quia*⁵⁷,

²⁹ Haupt betoldása.

³⁰ Jacobs

³¹ Praes. perf. ind. act. S. 3.

³² Mint a codex Bernensis 357-ben. Praes. impf. ind. act. S. 3.

³³ Mint Tornaesius-kiadás margóján. *Ambiō 4 īvī (iī) itus*: megkerül, körüljár.

³⁴ Sambucus javítása, Iunius-nál ardet. A több kódexben is ez a variáns olvasható, míg a Messaniensis-ben *hamat*. *Amō 1*: szeret.

³⁵ *Mōs, mōris, m.*: akarat, szabály. *Mōres*: Pl. acc.

³⁶ S. acc.

³⁷ *Poliō 4 īvī, itus*: simít, csiszol.

³⁸ Heinisius szerint *polleat* vagy *palleat*. *Calleō 2 uī*: ért valamihez, jártas valamiben.

³⁹ *Perdō 3 didī, ditus*: tönkretesz, elpusztít.

⁴⁰ S. nom., masc.

⁴¹ *Scaena, ae, f.*: színpad, közönség. *Scaenam*: S. acc.

⁴² Heinisius

⁴³ *Histriō, ōnis m.*: színész.

⁴⁴ Ezt az alakot nem tudtam azonosítani.

⁴⁵ *Rictus, us, m.*: eltátott száj

⁴⁶ Ribbeck *histrionis ad rictus*-t, Turnebus *histrionis*-t, Anton *ad nutus*-t, Buecheler *ad dictā*-t javasol. *Addictus*: 3.: ragaszkodó, alárendelt.

⁴⁷ Buecheler-nél is, és ez jó megoldásnak tűnik.

⁴⁸ Fuchs a *vox ornatā*-t, Scheidweiler a *vox oneratā*-t, Müller a *vox operatā*-t javasolja.

⁴⁹ Heinisius olvasata, de ő a *fortuitā*-t is helyesnek vélte, valamint Palmier változata a *cortina*. *Furtivus 3.*: lopott.

⁵⁰ *Fortuna, ae, f.*: szerencse.

⁵¹ Pithoeus-nál *dent*, talán ez a helyes változat.

⁵² *Epulae, ārum, f.*: ételek.

⁵³ *Pūgna, ae, f.*: ökölharc, csata.

⁵⁴ Heinisius-nál *minetur*, P. de Faur-nál *imitetur*.

⁵⁵ *Mōtus, ūs, m.*: mozgás.

⁵⁶ Nem egyezik meg Nisbet *mutus* javításával, és az *in hortis* olvasat nem helyes. *Tōtus 3.*: egész, teljes.

⁵⁷ Goldast törölte.

majd a *quod* helyett *quo loco*-t⁵⁸ olvashatunk. Az 5. mondatban az *et cursu* helyett *in cursu*⁵⁹ áll.

A 7. caput elé egy *VII.* jelölés kerül, ám a caput-ok megjelölése egyáltalán nem jellemző a műre. A 3. mondatban a *quasdam*⁶⁰ helyett *quosdam*⁶¹, és a *nudas* helyett *nudasque*⁶² áll. Még mindig ugyanitt a *spatientes* elé egy *con* előtag járul. A 4. mondatban a *tarde* után egy *q'* található, majd a következő mondat elején az *execratus exsecratus*-nak van szedve. Ugyanebben a mondatban az *altera* helyett *aliā*⁶³ áll.

A 8. caput-ban, a 3. mondatban a *pater familiae* helyett *pater familiās* áll, majd a következő mondatban az *anfractus* helyett *amfractus* olvasható.

A 9. caput 2. mondatában a *numquid* külön szavakban áll. Ugyanitt az *extersit*⁶⁴ helyett *expressit*⁶⁵-et olvashatunk. A következő mondat elején a *perturbatus perturbatus*-nak van szedve. A 4. mondat elején az *et* helyett *at* található, majd az *etiam*⁶⁶ helyett *et*⁶⁷-et olvashatunk. A 6. mondatban a *quidem*⁶⁸ nem szerepel. A 8. mondatban *de ruinā*⁶⁹-t találunk.

A 10. caput 6. mondatában a *temptemus tentemus*-nak van szedve. A 8. mondatban a *causae* és a *quotidie* közé egy *nos*⁷⁰ ékelődik be. A 12. mondatban a *iam dudum* egybe van szedve, majd az *amoliri cupiebam* szórendje fel van cserélve. Ugyanitt a *reducerem*⁷¹ helyett *diducerem*⁷²-et találunk.

A hagyomány

A 11. caput-ban nem találtam a hagyománytól eltérő variánst.

A 12. caput 2. mondatában a *splendor* helyett *splendida* olvasható, ami valószínűleg arra utal, hogy a mellette álló főnévvel (*vestis*, *-is f*) egyeztetve van. A kritikai *splendor* magyarázata ezek szerint az lehet, hogy a *vestis* S. gen.-ként szerepel (birtokos), és a *splendor* a birtok. Az

⁵⁸ Megegyezik Dousa *quo [loco]* ajánlásával. Buecheler a *nec quo*-t, míg Schoppius a *nec qua* változatot részesíti előnyben. *Quo loco*: abl. loci.

⁵⁹ *In + abl. (cursu)*

⁶⁰ Pl. acc. fem.

⁶¹ Pl. acc. masc.

⁶² Ez így együtt megfelel Fraenkel változatának. *Que*: tapadószócscsa.

⁶³ Feloldva: *aliam*.

⁶⁴ *Extergeō 2 tersī, tersus*: tisztára töröl.

⁶⁵ Mint a Pithoeus-kiadásban. *Exprimō 3 pressī, pressus*: kinyom.

⁶⁶ Is.

⁶⁷ És.

⁶⁸ Buecheler toldotta be a szövegbe.

⁶⁹ Fraenkel *derisum*-ra javította, Housman (CP 622) *de ruma*-ra, Walsh *meridianá*-ra. A szöveghely helytelen olvasata talán *harena* lehetett. *Ruīna, ae, f.*: omlás, esés, romlás.

⁷⁰ Az, amelyik a *quotidie* után található a kritikai kiadásban.

⁷¹ *Redūcō 3 dūxī, ductus*: visszahúz,-vezet.

⁷² *Dīdūcō 3 dūxī, ductus*: megnyit, széttár.

5. mondatban a *motu* helyett *metu*⁷³ olvasható. Ugyanitt a *tunicam*-ot a *tuniculam* kicsinyítő képzős alak helyettesíti. Ez szintén nem bír jelentős értelmezésbeli különbséggel. Ugyanitt a *temptavit* (*tentavit*) helyett *tenuit*⁷⁴ olvasható.

A 13. caput elején a *suturæ*⁷⁵ olvasat szerepel, valamint az *et* helyett *sed*⁷⁶ található. A mondat utolsó szava *venditabat*⁷⁷. A 4. mondatban az *ergo* helyett *igitur* olvasható, tehát itt nem írásmódbeli eltérésről van szó, hanem szinonima-variációról. Az 5. mondat utolsó tagmondatában egy érdekességet lehet észrevenni: az általánosan elfogadott *nollent* [...] *venirent* helyett *nollet* [...] *veniret*⁷⁸ szerepel.

A 14. caput-ban lírai betétet is olvashatunk. Ennek 3. sorában a *pera* helyett *caena*⁷⁹ szerepel. A *caena*-variánsra több forrást nem találtam, így ezt egyedi esetként kell értelmeznünk. A 4. sorban a *vendere vera* helyett *verba*⁸⁰ olvasható. A vers után, a 3. mondatban szerepel a *sicel*, ám az utána következő *quo* elmarad, a *lupinos* össze van vonva a *que*⁸¹-vel. A 4. mondatban a *pallium*⁸² főnév szerepel. Közvetlenül ezután *ut*⁸³ található az *et* helyett, amit jó néhány kiadás helyesnek fogad el. Az 5. mondatban *operto*⁸⁴-t olvashatunk. A *teneret*⁸⁵-et megtartja a kiadás. A 7. mondatban a *caussa* forma kiegészül a *nostra* jelzővel, amire nem találtam magyarázatot más kiadásokban. Az ezután következő *nam*⁸⁶ nem szerepel az általam elemzett kiadásban. Ezután a *conciones quae* részben egyezik Saumaise javításával, azonban nála *cociones* szerepel, tehát kimarad egy *n* betű. A *scilicet de more*⁸⁷ szerepel a szövegben⁸⁸. A 8. mondatban *bene*⁸⁹-t olvashatunk. A kiadás nem a *videamus*⁹⁰ variánst használja, hanem megmarad a *videmus*-nál.

A 15. caput 1. mondatában a *iam paene*⁹¹ olvasható. A következő tagmondatot Müller teljesen törli, míg a kiadás nem. Különbség azonban van, az, hogy a *lucri facere*-t egybe írja: *lucrifacere*. A 2. mondatban az *in controversiam* helyett *controversia* olvasható, tehát az acc.

⁷³ Mint a Tornaesius-kiadásban.

⁷⁴ Burman javítása.

⁷⁵ Olyan régi kódexek használták, mint az l.

⁷⁶ Megegyezik Buecheler véleményével.

⁷⁷ Nem P. George *ventilabat* korrekciójával van összefüggésben.

⁷⁸ Mint Buecheler-nél.

⁷⁹ Heinisius-nál *cera*.

⁸⁰ Az L kódexben is.

⁸¹ Teljes egészében J. F. Gronov javítását kapjuk: *sicel lupinosque quibus*.

⁸² A kiadás nem veszi figyelembe azt a hagyományt, amit P. George (*praemium*).

⁸³ Buecheler javítása.

⁸⁴ Nem követi Wouweren ajánlását (*aperto*).

⁸⁵ Oudendorp törölte.

⁸⁶ Buecheler törölte.

⁸⁷ Fraenkel törölni kívánta.

⁸⁸ Az *invidiam* folytatás a Tornaesius-kiadás margóján szerepel.

⁸⁹ Más olvasatok a *paene*-t részesítik előnyben.

⁹⁰ Jungermann

helyett abl.-t használ. Ugyanebben a mondatban a *quod*⁹² szintén szerepel. Az ez előtt álló *quaeri*⁹³ a kiadásban megmaradt. A 3. mondatban az *etiam* helyett & szerepel, ami másutt az *et* rövidítéseként használatos, de itt sem okoz értelmezésbeli problémát ez az előzmény nélküli olvasat. A 8. mondat elején az *et* helyett *ergo* olvasható. Ez is párhuzamba állítható a 3. mondatban található eltéréssel.

A 16. caput-ban, az 1. mondatból kimarad a *non*⁹⁴, valamint a mondat két utolsó szava meg van cserélve: az *exsonuit impulsus* helyett *impulsus exsonuit*-ot olvashatunk. Bár erre nem találtam magyarázatot, de elképzelhető, hogy egy egyszerű typographiai hibáról van szó. A 3. mondat végén *intransum*⁹⁵ áll. A 4. mondatban az *illa [...]* *steterat*⁹⁶ tagmondat a kiadásban még megvan. Ugyanitt a *sacrum* helyett *sacra* áll, aminek nem találtam szövegkritikai nyomát. Az 5. mondatban megint szórendváltozást lehet tapasztalni, szintén a két utolsó szónál (*loqui liceat* helyett *liceat loqui*) olvasható. Mivel ilyen már ezen caput 1. mondatában is előfordult, nyugodtan kijelenthető, hogy tényleg nem variánssal van dolgunk, egyszerűen hiba történt a szöveg szedése közben.

A 17. caput 1. mondatában az *adsentionem* helyett *assentionem*⁹⁷-et olvashatunk. A 2. mondatban az *expectavimus* szóba az *x* és a *p* betű közé be lett toldva egy *s*. Ennek azonban nincs különösebb jelentősége, egyetlen hagyomány sem szentel ennek nagyobb figyelmet. A 3. mondatban a *detumuit* helyett *detonuit*⁹⁸ áll. Ugyanitt *superbum*⁹⁹ olvasható. Ezután következik a *pallio*¹⁰⁰. A *constrictis* a következőképpen van írva: *contritis*. A 4. mondat elején a *mediusfidius medius fidius*-ként van szedve. Ugyanebben a mondatban a *commoveor con moveor*-nak van írva, külön van választva az igekötő és az ige, és éppen ezért a hasonulás sincsen jelölve. A 7. mondatban a *timeam* helyett helyett *timerem* szerepel. A 8. mondatban a *somnio*-ból hiányzik az *i*, ami hibás szedés következménye is lehet, mivel egyetlen hagyomány sem tartja számon ezt az írásmódot. A 10. mondatban a *tres homines* helyett *mystae*¹⁰¹ olvasható. Érdekesség, hogy ezután még egy *omnes* főnév is található, amit nem jelöl egyetlen kiadás sem.

⁹¹ Nisbet javasolta az *importune*-t.

⁹² Több más kiadásban nem, de itt a Tornaesius-kiadás margóján található olvasatot követi a szöveg.

⁹³ Fraenkel törölni szeretne volna.

⁹⁴ Az I kódex mintájára.

⁹⁵ Nisbet későbbi javítását (*instantem*) nem tartotta helytállónak a szöveg összeállítója.

⁹⁶ Jacobs törölte.

⁹⁷ Ezt - a Tornaesius-kiadás margójához hasonlóan - hasonulva kell kiejtenünk. A másik lehetőség Müller-é, aki úgy gondolja, hogy helyette *sententiam* állhatott eredetileg - azonban itt nem erről van szó. Ezt az olvasatot a második kiadásában használta.

⁹⁸ Gruter javítása, amely helyes lehet.

⁹⁹ Fraenkel törölni kívánta, Müller *opertum*-ra javította.

¹⁰⁰ Fuchs törölte kiadásából.

¹⁰¹ Mint az I kódex margóján is.

A 18. caput 3. mondatában a *lenta* helyett *dentata* áll. Ez egyedi jelenség¹⁰². A lírai betétben a *nectit* helyett *flectit* szerepel, amely variánst nem tartja számon hagyomány. A vers utolsó sorában azonban a kiadás megtartja a *iugulat victor*¹⁰³ formát.

A 19. caput-ban az 1. mondatban a *quemquam* helyett *quenquam* olvasható, ami lehet egy félreolvasás, vagy tudatos változtatás eredménye is. Magyarázata mindenesetre nincsen. Utána hiányzik az *ulla*, egyszerűen csak *sine interpellatione* áll, ami azonban nem jelent nehézséget az értelmezésben. A 3. mondatban a *hieme* helyett *hyme* áll, aminek nincsen előzménye. Az 5. mondatban a *nos* és a *si* közé bekerült egy *quibus*, a *nil* lerövidült *nil*-re, a *virilis*-ből *virile* lett, a mondat vége a következővel egészült ki: *esset, quod anxiliaretur*. A 6. mondat elejéről eltűnt a *sed*, az *et*¹⁰⁴ megmaradt. Az ezután következő néhány sorra jellemző az, hogy a pontok helyett csillag jelöli a sortöréseket, és néhány helyen (kissé logikátlanul) folytatólagos, összetett mondatok állnak a rövidebb, külön sorba írottak helyett.

A 20. caput 4. mondatában az *admonitus* helyett *ammonitus* hasonult alak áll. A 7. mondatban a *quidem* és az *adulescens* között¹⁰⁵ az *inquit* olvasható.

A 21. caput 1. mondatában a *satyrion* nagy kezdőbetűvel szerepel, hagyománybeli magyarázat nélkül, miként a 2. mondatban a *cinaedus* is. Ugyanitt a *gausapa* helyett *gausapila* olvasható. A 3. mondatban a *balaenaceam* helyett *ballenatiam*¹⁰⁶ áll. A 4. mondatban a *duos nos*-ra van cserélve, ami jelentős változás ugyan, de értelmes így is a szöveg. Az 5. mondatban a *palaestritae*-ben a második *t* helyett *c* áll, és így az írásmód a kiejtést követi. Ezután a *complures* helyett *quam plures*¹⁰⁷ található. A *legitimo* helyett *lecytimo*¹⁰⁸ olvasható. A 6. mondatban az *ergo* helyett *igitur* áll, ugyanúgy, mint feljebb.

A 22. caput 1. mondatában a *larga* helyett *longa*¹⁰⁹ olvasható. Ezután a következik a *labra*¹¹⁰, ami minden kiadásban így van írva. A *sopitionibus*-t a *sopitis titonibus* helyettesíti, ami azért rendkívüli eset, mert Catullus-nál egyedül a *sopionibus* olvasat fordul elő (xxxvii, 10.). A 2. mondatban a *manebant* helyett *marcebant* olvasható, aminek érdekes módon nincs magyarázata, annak ellenére, hogy jelentős értelmezésbeli különbséggel bír a két olvasat. A következő eltérések még szintén a 2. mondatban találhatók, ugyanis a *lagoenam* helyett egy

¹⁰² Ezt a helyet egyedül Bongars ítélte javítandónak, de ő is csak *tentatá*-ra vagy *temptatá*-ra cserélte a *lentá*-t.

¹⁰³ Szemben Nisbet javításával, aki a *iurgat victus* formát ajánlotta.

¹⁰⁴ Szemben Pithoeus *esset* ajánlásával.

¹⁰⁵ A kritikai kiadásban pontokkal jelölt hiányzó részen.

¹⁰⁶ Valamiféle összefüggést mutat az I kódexben olvasható *balenaciam*-mal.

¹⁰⁷ Buecheler is helyesnek tartja, de csak különírva.

¹⁰⁸ Ezt Buecheler *legitime*-re Triller *selgitico*-ra javította.

¹⁰⁹ Fuchs is ajánlotta kiadásában.

¹¹⁰ Delz talán nem túl szerencsésen *laterá*-ra javította.

egyszerűsített alak, a *lagenam*¹¹¹ szerepel. Ebben a hosszú összetett mondatban (ami a régi kiadásban két rövidebb részre van osztva) még egy érdekesség található. Mégpedig az, hogy a mű nem Nisbet kiadásának volt az előzménye, ugyanis szerepel ebben a mondatban az *inter argentum*, amit ő törlésre javasolt. A 3. mondatban az *ancillae* helyett *ancillas* Pl. acc. olvasható, aminek nincs szövegkritikai magyarázata, valamint a *marcenti* helyett *marcentis*¹¹² áll. A mondat végén a *fregit*¹¹³ ige olvasható. Az 5. mondatban benne van az *illi [...]* *praedam*¹¹⁴ szakasz¹¹⁵. Ezután ismét egy szórendbeli eltérés található: a *deprehensos se* helyett *se deprehensos* áll, amire ezúttal sincs utalás. Ebből is látható, hogy ezekre a különbségekre egyre kevesebb figyelmet kell fordítanunk, hiszen minél többször fordul elő ugyanaz a hiba, mindig ok nélkül, annál kisebb a jelentősége. És mivel itt nem szöveghagyományozódásbeli eltéréstől van szó, egyre biztosabbnak tűnik az, hogy egyszerű szedési-szórendi érdekesség ez. A 6. mondatban a *tricliniarches* nagy kezdőbetűvel van szedve.

A 23. caput 2. mondatának végén a kritikai kiadásbeli [...] ** jelölést találjuk. A 3. mondatban a *congemu*¹¹⁶ az első ige. A lírai betét 1. sorából a *cito*¹¹⁷ kimarad. A következő szó a *convertite*¹¹⁸, amely megvan a szövegben. A vers 3. sorának 1. szavából (*femoreque*) lemarad a tapadószócsonka¹¹⁹. A prózai részben, a 8. mondatban *profleuebant*¹²⁰ olvasható.

A 24. caput-ban, a 2. mondatban a *vernaculae* helyett *vernatae*¹²¹ van írva. A 4. mondat elején szerepel az *ut*, míg a *ne* nem¹²². Ugyanebben a mondatban *vestram*¹²³ olvasható.

A 25. caput 1. mondatában a *haec* helyett *hoc* S.-t olvashatunk, amire nem találtam magyarázatot. Mivel a tagmondat így szól: „*cum haec diceret*”, talán nem kell nagy jelentőséget tulajdonítanunk ennek, ha a szöveget értelmezni akarjuk. Azonban a hagyománnyal kapcsolatban sincs kiemelkedő fontossága, hiszen a kritikai kiadások nem említik ezt a helyet. A 2. mondatban a *devirganatur* helyett *devirginetur* olvasható, amire szintén nem utal a kritikai kiadás. A következő szó a *Pannychis*, amit görög eredete ellenére is

¹¹¹ O. Jahn törölte.

¹¹² Később Delz fogadta el.

¹¹³ Buecheler a *tetigit* változatot részesítette előnyben.

¹¹⁴ Írásmód: *prēdam*.

¹¹⁵ Müller törölte.

¹¹⁶ Nem *concrepuit*, mint azt O. Jahn vélte, igencsak megkérdőjelezhetően.

¹¹⁷ Betoldását L. Mueller vélte helyesnek.

¹¹⁸ Fraenkel is helyesnek tartotta.

¹¹⁹ Buecheler és Fraenkel is helyesnek tartotta.

¹²⁰ Szemben Ribbeck (*fluebant*) és Müller (*perfluebant*) javításával.

¹²¹ Egy betű különbséggel megegyezik Schoppius *vernulae*-jával.

¹²² Teljesen ellentétes Fraenkel ajánlásával, aki az *ut*-ot vélte törlendőnek és a *ne*-t adta volna hozzá a szöveghez, bár a textus jobban hangzik a kiadás szövege szerint.

¹²³ A Dousa által megállapított *nostram* ellenére is.

i-vel szedett a typographus. A 3. mondatban az *et [...] nostram*¹²⁴ rész megtalálható a régi könyvben. A 4. mondatban olvasható a *fecerunt*¹²⁵. A 7. mondatban az *inclinata*¹²⁶ helyett *inquinatá*-t találunk, ezen kívül a *procedentibus* helyett *prodeuntibus*¹²⁷-t, továbbá megvan a szövegben a *hanc*¹²⁸. A 8. mondatban a *qui* helyett *quae* szerepel.

A 26. caput 1. mondatában *flammeo* helyett *flammeolo*-t szedett a typographus, erre a variánsra azonban nem utal a kritikai kiadás. Ezután következik az *incesta ingesta*¹²⁹ változata. Ezután jön a *cum tum*¹³⁰-ra való változtatása. Majd szórendcsere következik, a *quoque iocantium* helyett *iocantium quoque*¹³¹ olvasható. A 4. mondatban a *cohaeserant*¹³² elejéről lemaradt a *c*, így valószínűleg nyomdahibával állunk szemben. Ezután található a *spectaculo*¹³³. Az *obiter* helyett *valgiter* olvasható. Szinonimákról van szó, és ezt sem jelöli a kritikai kiadás. Az 5. mondat végén látható 3 pontot egyetlen * jelöli a kiadásban. A kiadás szövegében egy érdekesség figyelhető meg: a 26. caput 6. mondatától (*venerat iam*) egészen a 27 caput 1. mondatának *videmus senem* kezdetéig egy jó néhány mondatra kiterjedő lacunát figyelhetünk meg, amit a kritikai kiadás is jelöl. Tehát a 27. caput csonkán kezdődik.

A 27. caput-ban az első eltérés a 2. mondatban olvasható: a *prasina* helyett *sparsina* áll, amit nem jelöl variánsként a kritikai kiadás. A 3. mondat legelején a *nec* és az *amplius* közé be lett toldva egy *eam*, azonban az *amplius* és a *repetebat* között is megmaradt. Ezek szerint a 3. mondat eleje így néz ki: „*nec* (kis kezdőbetűvel, mivel az előző mondat végén kettőspont van) *eam amplius eam repetebat*”. A 6. mondatból kimarad az *ergo*, magyarázat nélkül. Ezután Trimalchio nevét egy attributum praedicativum követi, amit egyetlen kritikai kiadás sem közöl: *lautissimus homo*. A mondat végén a *subiecit* helyett *supposuit* olvasható, amire szintén nincs magyarázat.

A 28. caput 3. mondatában a *potabant* helyett a *bibebant* szinonima áll, amit nem jeleznek a kritikai kiadások. A 4. mondatban a *vehebantur*-t a sokkal unalmasabbnak ható *ferebantur* helyettesíti, magyarázat nélkül. Az 5. mondatban a *symphonicus* S. nom. Pl. abl. esetű melléknévre van cserélve (*symphonicis*), és így egyeztetve van a mellette álló főnévvel (*tibiis*), tehát egy jelzős abl. instrumenti-t alkot a kritikai kiadásban álló főnév (az alany) és a jelző nélkül álló abl. instrumenti (*tibiis*).

¹²⁴ Fraenkel helyesen törölni akarta.

¹²⁵ Mommsen törölte.

¹²⁶ Buecheler

¹²⁷ Brassicanus ajánlotta.

¹²⁸ Fraenkel helyesen akarta törölni.

¹²⁹ Scaliger ajánlása (Auratus: *intexta*, Heinsius: *iniecta*).

¹³⁰ Buecheler-nél is megjelenik.

¹³¹ A *quoque*-t Buecheler talán nem egészen helytálló érvek alapján törölte.

¹³² Hiszen az egyetlen elképzelhető variáns Buecheler-é, aki *haeserant*-ra cserélte ezt az igét.

A 29. caputban a 4. mondatból a *cum*¹³⁴ kimarad. Majd a *Romam* helyére a *tenia* [!] van behelyettesítve. A 6. mondatban *mento*¹³⁵ olvasható. A 7. mondatban két, egymással összefüggő eltérés is van. Az egyszerűség kedvéért idézem a kritikai és a régi kiadásban szereplő tagmondatot: „*Praesto erat Fortuna cornu abundanti copisa*¹³⁶”. A 10. mondatban *medio* helyett *media* olvasható, magyarázat nélkül. A 12. mondatban a *perveneramus*-ból hiányzik az igekötő, és a 13. mondatban az *unam* helyett *imam*-ot olvashatunk, amit megint nem jelöl a kritikai kiadás. Ami a typographiát illeti, a következők kapitálissal vannak szedve: „C. POMPEIO TRIMALCHIONI. VI VIRO¹³⁷ AUGUSTALI. CINNAMUS. DISPENSATOR”. A 14. mondatban az *et* és a *lucerna* között egy *etiam* olvasható. Ugyanitt ismét kapitálisok következnek: „III. ET PRIDIE KAL.(endas) IAN.(uarias) C. NOSTER FORAS CENAT”, majd a *lunae* nagy *L*-l kezdők. A 17. mondatból kimarad a *pariter*, de megmarad a *dextros*¹³⁸. Ugyanitt az *ad* helyett *ante* praepositio áll, ami nem okoz értelmezésbeli zavart. A *vestimenta* és a *dispensatoris* közé beékelődik a *sibi*, a *decem sesetertiorum*-ot *X. H. S.*-sel jelöli a régi könyv. A 18. mondatban megvan *dextros*¹³⁹. Az *atrio*¹⁴⁰-val kapcsolatban több nézet ütközik, érdekes módon kiadásunk egyiket sem használja, hanem a *praetorio*-t. A 20. mondatban a *cubitoria* helyett *accubitoria* olvasható, amire nem utal a kritikai kiadás, valamint a szórendben is változás figyelhető meg: a kritikai *cliens quidam donaverat*-ot a *donaverat cliens quidam* váltja fel.

A 31. caput-ban, az 1. mondatban egy nyomdahibát figyelhetünk meg: a *servus* szó a következőképpen néz ki: *servu*¹⁴¹. Ugyanebben a mondatban a *stupentibus spississima basia*-ban ez a változás: *stipentib spssissima basia*us, tehát a rag egy részét egy másik szónak adja át a ragozott szó. Ilyen jelenséggel még nem találkoztam, ezért figyelemre méltó. A kritikai kiadás szintén nem foglalkozik ezzel, úgyhogy itt szedési hibára gyanakodhatunk. A 7. mondatban a *pantomimi chorum*-nak egy egyszerűsített alakja következik, ami egyúttal

¹³³ Müller törölte, de kiadásunkban megvan.

¹³⁴ Burman toldotta a szövegbe.

¹³⁵ Szemben a H-ban és az I kódexben olvasható *merito*-val, a Tornaesius-kiadásban, a Cod. Vat. Lat. 11428, és a Cod. Lambeth-ben található *vento*-val, vagy a Fuchs által javasolt *adiumento*-val. Fraenkel volt az, aki a *mento* változatot javasolta.

¹³⁶ A kritikai kiadás szerint Wehle ezt megtoldotta egy *cum*-mal, és így olvasta: *Fortuna cum cornu [abundanti] copioso*. Később Goes törölte a *copiosá*-t, és Wehle is változtatott olvasatán: *cornu [abundanti] copioso*.

¹³⁷ A kritikai kiadásban jelöletlenül *seviro* áll.

¹³⁸ Fraenkel kívánta törölni.

¹³⁹ Fraenkel törölte.

¹⁴⁰ Az *atrio*-t ajánlotta Buecheler és Heinsius, az *in prooecario*-t Orioli, Zicari az *in promptuario*-t, Müller a második kiadásában a *pro [coetone den-] arios*-t, Heraeus *oecario*-t.

¹⁴¹ "[...] A 9 alakú jel, a rövidítendő szó többi betűivel egy sorban, a com, cum és con, cun szótag elhagyására hívta fel a figyelmet, pl.: 9 mdari = commendari, 9 tis = cunctis. Az előbbihez hasonló alakú, de a szó végén a sor fölé írt jel az us szótagot jelöli, pl.: pri9= prius, su9 = suus [...]" in: Jakó Zsigmond - Radu Manolescu: A latin írás története

sokkal fantáziátlanabb is: *pantomimorum*, majd a *patris familiae*-t egybe szedte a typographus: *patrisfamiliae*. A 8. mondatban a *tamen* helyett *tam* áll, amire szintén nincsen magyarázat. Ugyanebben a mondatban a *lauta* helyett *laudata* található. Ez ugyan szembeötlő különbség a két kiadás között, de a kritikai mégsem jelöli. A 12. mondatban a *super* praepositio helyett *suprā*-t használ a kiadás, ami nem jelentős eltérés, legalábbis értelmileg. A kritikai kiadás ezt sem jelöli. Ezután megint szórendcsere áll: az *argenteam ferventia* cserélődik fel *ferventia argenteam*-ra. A következő tagmondat *craticulam*¹⁴²-ját nem törölte a régi kiadás.

A 32. caput 1. mondatában *minutissima*¹⁴³ áll. A 2. mondatában a *coccineo*-ból kimarad az *e*, az utána következő *excluserat* első tagja *in*-re változik. A 3. mondatban az *anulum* két *n*-nel van szedve, de ez se jelentős eltérés. A 4. mondatban a *has tantum* egybe van írva: *hastantum*, ami szintén nyomdahiba, mivel előzményét nem találtam. A caput utolsó szava a kritikai *conexo*¹⁴⁴. Ez áll a régi kiadásban is.

A 33. caput-ban, az 1. mondatban az *absens* helyett az *absentinus* alak olvasható. Kimarad továbbá a *diutius*, a *morae*, és a *vobis*. Ennek a szövegrésznek különböző változatai vannak az egyes kiadásokban, helyhiány miatt azonban nem közlöm ezeket. A lényeg az, hogy a régi kiadásban leírt változatnak nincs se előzménye, se következménye. A 3. mondatban a *terebinthina* szóból hiányzik a *h*. A 4. mondatban az *ac* helyett *aut* szerepel. Az 5. mondatban az *omnium* felső indexben egy csillaggal van megjelölve, majd a *textorum* helyett *testorum* áll, ami jelentős különbség, ám magyarázat nincs rá. Még ugyanebből a mondatból hiányzik a *dicta*, a *quo* helyett *qua* olvasható. A 7. mondatban a *Trimalchio vultum* szókapcsolat fordított szórendben szerepel. A 8. mondatban a *concepti* helyett *concepta* olvasható, mivel az előző mondatban is *qua* (femininum) a vonatkozó névmás. Ugyanitt a *temptemus temptemus*-nak van írva, aminek nincs különösebb jelentősége. A caput utolsó szava a *circumdatam*. Ezt a régi kiadásban a *piperatam* helyettesíti, ami hatalmas különbség, de magyarázata nincs.

A 34. caput 1. mondatában a *sumere* helyett *sumeret* áll, aminek az az oka, hogy az alany Trimalchio, valamint a *vellet* igétől (ami után infinitivus kíváncskozna) egy vesszővel van elválasztva a *mulsum sumeret*, tehát külön értelmezendő. A 2. mondatban a *paropsidem paropsidem*-nek van szedve. A 3. mondatban az *insecutus* meg van toldva egy *q*’-al, valamint a *lecticarius*¹⁴⁵-nak nem előzménye Dousa későbbi ajánlása. Ugyanennek a mondatnak a

¹⁴² Müller kiadása igen.

¹⁴³ Jacobs *tumidissima*-ra javította, a H kódexben *munitissima* áll.

¹⁴⁴ Buecheler *connexum*-ra javította.

¹⁴⁵ *Supellectilarius*

végén az ige *verrere*¹⁴⁶, nem *everrere*. Ezután a *subinde [...] porrexit* szakasz lacunát képez. Az 5. mondatban az *aequum* szó nagy *E*-vel kezdődik, a *iussi* végén találunk egy *t*¹⁴⁷-t, ez után a szó után és a *suam* közé beékelődik a *senex*, amit nem találtam így máshol. A mondat végén az *assignari* felső indexében egy csillag látható. A 6. mondat 1. szava az *obiter*, ehelyett *obit ei* olvasható. Ezután kimarad az *et*, majd a *putidissimi* helyett *prae aedissimi*¹⁴⁸-t találunk. Még ugyanebben a mondatban a *frequentia sua* felcserélt szórenddel olvasható. A 7. mondatban a FALERNUM. OPIMIANUM ANNORUM. CENTUM ilyen formában áll. A 8. mondatban egy lacuna található a *vinum [...] faciamus* között. A *vinum vita est* helyett *verum est vinum*¹⁴⁹ áll. A 12. mondatban a *nobis et accuratissime* helyett *accuratissimus nobis* áll, valamint az *aptatam* helyett *apta*, és a *luxatae* helyett *locatae*¹⁵⁰ olvasható. A verses betétben a hosszú *eheu* helyett a két rövidebb *heu heu* található.

A 35. caput 1. szava a régi kiadásban a *laudationem*¹⁵¹. Ugyanitt az *est insecutum* helyett *insecutum est* áll, majd ugyanilyen szórendcsere figyelhető meg a 2. mondatban: a *rotundum enim repositorum* helyett *repositorum enim rotondum* olvasható. Ugyanitt a *quae* helyett *que* tapadószócska szerepel, egybeírva a *super*-rel. Az *arietem* nagy kezdőbetűvel olvasható, csakúgy, mint a *taurum*, a *geminos*, a *cancrum*, a *leonem*, a *virginem*, a *libram*, a *scorpionem*, a *sagottarium*, a *capricornum*, az *aquarium*, és a *pisces*. A *rienes* helyett *rines*-t találunk, a *steriliculam* helyett *sterilculam*-ot. A *scriblita striblita*-ként szerepel, a *scorpionem* helyett *scorpionum* olvasható, a *piscium marinum* szókapcsolat egyáltalán nem található meg. Az *oculatam* helyett *odopetam*¹⁵² áll. A következő szó a *super*, ezt a *supra* helyettesíti, minden magyarázat nélkül, bár nincs értelembeli különbség a két forma között. A 3. mondatban a *caespes* helyett egy egyszerűsített alakot, *cespest*-t találunk. Ezután folytatólagosan következik a következő mondat, amiben a *Laserpiciario* kis kezdőbetűvel található, kimarad a *mimo*, valamint az *extorsit* helyett *extorquet* olvasható.

A 36. caput 2. mondatában olvasható a *scilicet [...] ferculo* szakasz¹⁵³. A 3. mondatból kimarad a *tamquam*¹⁵⁴. Ugyanitt az *euripo* nagybetűvel kezdődik. A 4. mondatban az *inceptum* helyett *coeptum*-ot olvashatunk, majd a hasonult *aggredumur* helyett hasonulatlan

¹⁴⁶ Goes megállapítása.

¹⁴⁷ Burmann javítása.

¹⁴⁸ Heinsius szerint ez *pudissimi*, a H kódexben és az l-vonalban *pudissimi*, de a kiadásbeli formáját sehol sem találjuk meg.

¹⁴⁹ Nem egyezik meg Goes javításával: *vita vinum est*.

¹⁵⁰ Heinsius szerint *laxatae*, az L kódex szerint *locatae*.

¹⁵¹ Jacobs *lavationem*-re javította.

¹⁵² Mint az l kódexben is. Az *ocopletam* a H kódexben szerepel, az *oculatam*-ot K. Rose és J. Sullivan fogadta el helyesnek.

¹⁵³ Pithoeus törölte a 2. kiadásában.

¹⁵⁴ Wehle adta a szöveghez, míg Gaselee a *[quasi]* olvasatot fogadta el helyesnek.

adgredimur-t találunk. A 6. mondatban a *gesticulatus ita* szórend megcserélődik, és az *essedarium* helyett *Darium*-ot olvashatunk. A 7. mondatból hiányzik a 2. *carpe*. A 9. mondatban a *vides illum inquit* szerkezet szórendje a következő: *vides inquit illum*.

A 37. caput 1. mondatában az *accessere* helyett *arcesseré*-t találunk, majd a magyaros *illa mulier* helyett a latinos *mulier illa* szerkezetet olvashatjuk. A 3. mondatból hiányzik az egyik *modo*, majd a következőben a *genus* nagybetűvel kezdődik, és az *illius* helyett *eius* áll. Az 5. mondatban a *topanta* helyett *tapantá*¹⁵⁵-t olvashatunk. Ezután a következő szöveget láthatjuk:

*Cenam Trimalchionis, si potes, ingredere, & porcum sic gravidari posse miraberis,
nisi forte admirationem multiplex, ignota, & inaudita luxuria tollat.*

Ezután egy nagy lacuna következik, és a textus az 55. caputal folytatódik: az 1. mondatból kimarad a *nos*, majd az *et quam [...] essent* és az *ita [...] epigrammate* szakasz, a verssel együtt. Ezután a *coepit poetarum* szórendje megfordul, és a *putas* helyett *putes*-t olvashatunk. A *Publilium* helyett *Publium*¹⁵⁶ áll a szövegben. Ezután következik a lírai rész: ennek 2. sorában *pascitur*¹⁵⁷-t olvashatunk. A 3. sorban *Babylonico*¹⁵⁸-t találunk. A 4. sorban a *gallus* nagy kezdőbetűs, majd az 5. sorban a *grata* Scaliger szerint *Graia*. A 7. sorban mindkét kiadásban *hiemis*¹⁵⁹-t találunk. A 8. sorban a *caccabo* egy *c*-vel áll, és a *modo* helyett *tuo*¹⁶⁰ szerepel. A 9. sorban a *margaritam caram* helyett *margarita cara*¹⁶¹ olvasható, majd a *bacam Indicam*¹⁶² helyett *baca Indica* szerepel. Ez nem egyezik más olvasatokkal¹⁶³. A 10. sorban az *ornata* helyett *onerata* áll. A 12. sorban a *zmaragdum s*-sel indul, és a 14. sorbeli *scintillet* helyett *scintillent* olvasható. Itt az *e*-ből *est* lesz, és a *carbunculis* helyett *carbunculos*-t olvashatunk.

.....

¹⁵⁵ Ez utóbbi az I kódex margójáról származik (τα πάντα).

¹⁵⁶ Buecheler-nél is.

¹⁵⁷ Scaliger szerint az I kódex margóján *nascitur*.

¹⁵⁸ Szemben Fraenkel *Babylonicus*-ával.

¹⁵⁹ Fraenkel és Fuchs a *hieme*-t javasolta.

¹⁶⁰ Fraenkel javaslatával egyezik meg: ő a *merae* mellett a *tuo*-t is helyesnek fogadta el. Ezen kívül Jacobs a *tuae*-t, Heinisius a *meo*-t ajánlotta.

¹⁶¹ Megegyezik Ribbeck elgondolásával.

¹⁶² Heinisius

¹⁶³ Azok a *tribaca Indica*-t ajánlják.

A második nagyobb összefüggő szakasz

A 79. caput 2. mondatának a végén a kritikai *obfutura* helyett *obscurá*¹⁶⁴-t találunk. A következő mondatban *scrupos*-t olvashatunk mindkét helyen¹⁶⁵. A következő mondatban megvan a *pridie*¹⁶⁶ (*cum luce*). A *prudens*¹⁶⁷ egyszer fordul elő mindkét kiadásban. Még ebben a mondatban a *notaveret* helyett *notaverat*, a *lineamenta* helyett *liniamenta* áll. A 7. mondatban a *X vehiculis*¹⁶⁸ változatot találjuk, ami talán nem romlott szöveghely. Közvetlenül a lírai rész előtt az *intro* helyett *festram*¹⁶⁹ áll. A lírai rész az utolsó sorában a *mortales* helyett *mortalis* található. A prózai szakasz 10. mondatában a *remississem* helyett *amississem*¹⁷⁰ olvasható, majd a 12. mondatban a *dein* helyett *demum* található.

A 80. caput 3. mondatában a *gladio contemptus* helyett *gladio contentus*¹⁷¹ áll, majd a 4. mondatban a *proeliandum* helyett *praeliandum* áll. A 9. mondatban olvasható a *salva*¹⁷². A 10. mondatból hiányzik a *qui*¹⁷³. A 11. mondatban nem olvasható az *et*¹⁷⁴, és a *sic ut* egybe van szedve. Ezután szerepel a *sine gladio*¹⁷⁵, és a *damnatus* helyett *damnatas* áll, ami így nem a masculinum *mihi*-vel, hanem a femininum *manus*-szal van egyeztetve. A lírai betét 1. sorában a kritikai *sic* helyett *si* olvasható, majd a 4. sorban a *cecidit* helyett *cedit*. Ezzel nincs a lírai betét versszakokra tagolva, majd az utolsó sorban a *dum simulata* helyett *dissimulatá*¹⁷⁶-t olvashatunk.

A 81. caput 4. mondatában az *effugi* helyett *aufugi*-t találunk, és a *tot*¹⁷⁷ is hiányzik a régi szövegből. A régi könyvben az *ut inter audaciae*¹⁷⁸ szókapcsolat áll. A 6. mondatban a *venierunt* ige a következőképpen szedett: *venerūt*, tehát kimarad az *i*. A 7. mondat (*quid ille[...]*) és a 8. (*qui tanquam* [sic!]) - a kritikai kiadásban ez *tamquam*¹⁷⁹) közé egy *o Dii* felkiáltás ékelődik be. Ugyanitt a *die* nincs benne a textusban, majd a *pro* praepositio meg van

¹⁶⁴ Burman olvasata is, míg Buecheler az *obscurorum*-ot ajánlotta.

¹⁶⁵ Az I kódex lapszélén a *scirpos* változat áll.

¹⁶⁶ A cod. Vat. Lat. 11428-ban, és a Lambeth kódex margóján nyilvánvalóan a *sumus* javításából származik. A *pridie enim cum* F. Daniel-nél fordul elő.

¹⁶⁷ A cod. Lambeth, csakúgy, mint az I kódex, megismétli. A többi olvasat mind helytelen.

¹⁶⁸ A Tornaesius-kiadás *-ot használ.

¹⁶⁹ Bourdelot-nál *terram*, Gurlitt-nél *per eam [tan]dem [terram]*. Müller a *per eam [tan]dem intomisit*-et javasolta az 1. kiadásában, a 2. kiadásban az *eam dein aper[turam]*-ot. Van még több javítás is. Richard a *fenestram*-ot ajánlotta. Talán a *per candem errentes admisit* is helyes lehet.

¹⁷⁰ Jacobs is javasolta.

¹⁷¹ Burman és Jacobs a *dimidio contentus*-t ajánlották.

¹⁷² Egyedül a Tornaesius-és Pithoeus-kiadásokban, és a cod. Lambeth-ben olvasható. Buecheler törölte.

¹⁷³ A Pithoeus-kiadásban lett a szövegbe toldva.

¹⁷⁴ Buecheler betoldása.

¹⁷⁵ Müller törölte.

¹⁷⁶ Dousa ajánlása, míg Buecheler *assimulatá*-t javasolt.

¹⁷⁷ Jacobs betoldása.

¹⁷⁸ Helyette Fraenkel az *ut meritis tot audaciae*-t ajánlotta.

toldva egy *h*-val (*proh*). A 9. mondatban *obligati*¹⁸⁰-t olvashatunk.

A 82. caput 3. mondatában a *dum* helyett *cum*-ot, a *nihil* helyett *nil*-t, a *centuria* helyett *centuriae*-t olvashatunk. A 6. mondatban a *laxata* helyett *lassata*¹⁸¹ áll. A lírai rész után, még mielőtt elkezdődne a *non multum [...]* kezdetű mondat, az alábbi szöveget olvashatjuk a régi könyvben:

.....

Nequaquam recte faciet, qui cito credit.

Nemo coelum [sic!] putat, nemo iusiurandum fervat, nemo Iovem pluris fa

cit: omnes bona sua computant.

Quod hodie non est, cras erit: sic ita traditur. Quod non exspectas [sic!] ex transverso fit, & super nos Fortuna negotium

*curat. Apes ideo pungunt, quia ubicumq' [sic!] dulce est, ibi & acidum invenies. ** Semper hac in re qui vincitur, vincit.*

*

Nemo nostrum non peccat; homines sumus, non Dii [sic!]

A 83. caput 3. mondatában megvan az a *Graeci*, amit törölni is lehet a szövegből, majd a *μονόχρμον monochromon*-nak van szedve. A 4. mondat elején a *tanti* helyett *tanta* áll, majd a következő mondatban a *caelo* helyett *coelo*¹⁸² van szedve. Ezután következik a *sublimis*, ami mindkét kiadásban ugyanaz¹⁸³. Itt olvasható az *Idaeum*, ami helyett a régi könyvben *Deum*¹⁸⁴ áll. A mondat végén a *Naida* két *d*-vel szedett. A 7. mondatban megvan az *etiam pictorum*¹⁸⁵ szakasz, majd a következő mondatban a *diligeret sed* helyett *eligeret et*¹⁸⁶-et találunk. A 9. mondat elején a *Hylan m*-re végződik. A 10. mondatban *et*¹⁸⁷ nincs meg a szövegben, de a szintén törölt *fabulae quoq' [sic!]* igen. Itt a *habuerunt* szó a *quoq' [sic!]* és a *sine* közé kerül. A 12. mondatban megvan az *ex*¹⁸⁸. Ugyanitt az *immeritos* helyett *imperitos*¹⁸⁹-t olvashatunk. A 16. mondatban az *unquam umquam*-nak van nyomtatva. A lírai részben, az 1. sorban a *faenore* helyett *foenore* áll, majd a *pruinisos* elejéről lemarad a *p*.

¹⁷⁹ Gataker törölte.

¹⁸⁰ Buecheler az *adligati*-t ajánlotta, de ennek helyessége megkérdőjelezhető.

¹⁸¹ Mint Muncker-nél is.

¹⁸² Fraenkel törlésre javasolta.

¹⁸³ Buecheler *sublimen*-t ajánlott helyette.

¹⁸⁴ Wehlé-nél is, csak ő kisbetűvel írta.

¹⁸⁵ Fraenkel törölni kívánta.

¹⁸⁶ Megegyezik Jacobs javításával (P. Daniel a *diligeret sed* variánst ajánlotta).

¹⁸⁷ Fraenkel törölte.

¹⁸⁸ Dousa betoldása.

A 84. caput 1. mondatában a *dubie* helyett *dubio* áll, majd mindkét kiadásban *insistere*¹⁹⁰-t találunk. Ugyanitt a *quis [...] diversa* rész kimarad, majd a következő mondatban az *extruere exstrueré*-nek van szedve. A mondat végén a *tenet* helyett *tenent* áll. A 3. mondat elején az *inescant*¹⁹¹ helyett *iactantur*¹⁹²-t találunk.

A 85. caput-ban, az 1. mondatban a *quaestore*¹⁹³ nagybetűvel kezdődik. Itt a *patri familiae* egybe van nyomtatva, majd a mondat végén az *amator*¹⁹⁴ szót olvashatjuk. A 3. mondatban az *obsceno obscoeno*-nak van szedve, majd a kritikai kiadásbeli *nolui* helyett a régi könyvben *dolui* áll. Az 5. mondatban az *artaverat* helyett *arctaverat*¹⁹⁵-ot olvashatunk. A 7. mondatban a *coepit caepit*-nek van nyomtatva. A 9. mondatban az *expectanti exspectanti*-nak van szedve. A 86. caput 1. mondatának végén találjuk a *patienti*¹⁹⁶-t. A 2. mondat végén az *obdormissem*¹⁹⁷ ígét találjuk. Az 5. mondatban a *consurrexi* után nem találjuk az *accessique*¹⁹⁸-t, de ennek sincs előzménye a régi könyvben. Itt a *dormienti*¹⁹⁹ is megvan a szövegben. A 8. mondatban található *expectare exspectaré*-nek van szedve.

A 87. caput 2. mondatában a *casus nos* szórendje fel van cserélve, majd a *satis fieri* egybe van szedve.

A 88. caput 3. mondatában az *itaque* és a *herbarum* közé a *hercules* [sic!] ékelődik be. A 4. mondatban a *sucos* két *c*-vel áll. A következő mondatban megvan a *quidem*²⁰⁰, majd ugyanitt az *elleboro helleboró*-nak van szedve. A 6. mondatban az *animas hominum* szórendje megfordul. A 10. mondatban a kritikai *cultissima*²⁰¹ helyett *consultissima* áll, ami a legtöbb kódex variánsa. A 11. mondatban az *unquam umquam*-nak van szedve, majd a következőben az *attigisset* helyett *invenisset*-et találunk. Még itt megtalálható a textusban a *Capitolii*²⁰², majd a *sestertium* helyett *H-S.* jelölést találunk. A 14. mondatban a *senatus* nagy kezdőbetűs, majd a mondatvégi ige, a kritikai *exornat* helyett *exorat*-ot olvashatunk. A 15. mondat eleji *noli* helyett *nolito*-t találunk, majd a *Phidiasque* helyett *Phidiasve* áll.

¹⁸⁹ Megegyezik Buecheler ajánlásával.

¹⁹⁰ Brassicanus. Az O kódex az *inspiceré*-t, a Florilegia a *respiceré*-t használja.

¹⁹¹ Müller elfogadta.

¹⁹² Az MSS.-sel egyezik meg A 2. kiadásban Buecheler az *insectantur* olvasatot részesítette előnyben, és Fraenkel ide az *inlactant=illectant* variánst fogadta el.

¹⁹³ Más olvasatok *quaesturá*-nak értelmezik a helyet.

¹⁹⁴ Fraenkel helyesen törölni kívánta, mivel ez egy *clausula (sūspēctūs āmātōr)*.

¹⁹⁵ Müller a 2. kiadásában *apportaverat*-ra javította, bár Nisbet inkább az *ampliaverat* és a *prolataverat* kifejezéseket részesítette előnyben.

¹⁹⁶ P. George törölte.

¹⁹⁷ Szemben Muncker *obdormiscerem*-jével.

¹⁹⁸ Müller az 1. kiadásba betoldotta. A 2. kiadásban *inclinatusque*-t illesztett mögé.

¹⁹⁹ Müller törölte.

²⁰⁰ Az L kódex elvetette.

²⁰¹ R kódex. Az *occultissima* Müller ajánlása, a *consultis [tritis]sima* Fraenkel-é, míg Burman a *consuetissimá*-t javasolta.

A **89.** caput 1. mondatában a *te totum in* szakasz szórendje megváltozik: a régi könyvben *totum te in*-t találunk. A lírai betét 1. sorában a *decima* helyett az archaikusabb *decuma* áll. A 4. sorban *caesit*²⁰³-et találunk mindkét kiadásban. A 6. sorban *figurabunt*-ot olvashatunk, ami helyett *figurarent*²⁰⁴ áll. A következő sorban az *antrum* helyett *castrum* áll, majd a 10. sorban a szórend megváltozik: a *Danai recessus in* helyett *recessus Danai in* áll, majd a régi könyvből hiányzik a *suo*. A 13. sorban a *furta* helyett *fata*²⁰⁵ áll, majd a következő sorban a *mens semper*²⁰⁶ helyett *mendacium*²⁰⁷ olvasható. A 16. sorban a *properant* helyett *properant*-ot találunk. A 18. sorban a *namque* helyett *iamque* áll, majd a 24. sorban a *pertemptat* *pertentat*-nak van szedve. A 28. sorban mindkét kiadásban *ducebat*²⁰⁸-ot olvashatunk. A 30. sorban a *replevit* helyett *repellit* olvasható, majd a következő sorban *tranquillo minor*²⁰⁹-t találunk, de ez a szó két sorral lejjebb szerepelni fog, így talán a *tranquillo omine* vagy *Iove* változat is helyes. A 38. sor elején a *dat* helyett *dant* áll, majd a 39. sorban *fulmineum*²¹⁰-ot találunk. A 40. sorban a *fremunt* helyett *tremunt*²¹¹ áll. A 46. sorban a *pietas* helyett *pias* olvasható. Az 58. sorban a *temptant* ismét *tentant*-nak van szedve, majd a *veluti*²¹² helyett *ceu ubi*²¹³ áll. A következő sorban a *nodo* helyett *duro*²¹⁴ áll. Ennek a sornak a végén a *iugi* helyett *iugo* olvasható.

A **90.** caput 3. mondatában a *vocaret* helyett *vocarent*²¹⁵-et olvashatunk. A 8. mondatban a *primus* helyett *primum*-ot olvashatunk. A 9. mondatban a *recitarem* helyett *recitem* áll, majd *hac*²¹⁶-ot olvashatunk. A 10. mondatban megvan az *et*²¹⁷, majd az *ab hoc cibo*²¹⁸ kifejezés is.

A **91.** caputban, a 4. mondatban a *solatium solacium*-nak van szedve. Ebből a mondatból hiányzik a *nam [...]* *recitabat* szakasz. A 14. mondatban a *detuli* helyett csak *tuli* áll²¹⁹. A 15. mondatban a kritikai kiadásban és a régi könyvben is olvasható a *paenitentiam emendas*²²⁰

²⁰² Franekel törölni kívánta a szövegből.

²⁰³ Ezt Sambucus, Scaliger, és az I kódex is elvetette.

²⁰⁴ Nem egyezik meg Lachmann variánsaival (*figurabant/figurabat*).

²⁰⁵ Megyegezik Buecheler elgondolásával.

²⁰⁶ Pithoeus

²⁰⁷ A többi MSS. variánsa. Ide a cod. Autissiodurensis az *m semper*-t, az R kódex a *mendacium semper*-t, Brassicanus a *mendacio*-t, Heinisius és a Tornaesius-kiadás margója a *mendacii* változatot használja.

²⁰⁸ Nisbet ide *cludebat*-ot ajánlott.

²⁰⁹ Helyette J. Tollius *mari*-t javasolt.

²¹⁰ Ide Norden *alienum*-ot olvasott.

²¹¹ Mint Haupt-nál is.

²¹² Krohn

²¹³ Mint Homérosznál az *ὄς (δ) ὄτε*.

²¹⁴ Nem egyezik meg Dousa *nudo*-jával.

²¹⁵ Müller a helyet *pro poeta mulcarent*-re változtatta.

²¹⁶ Ezt Dousa *haec*-re javította.

²¹⁷ Buecheler törölte.

²¹⁸ Ehlers törölni kívánta.

²¹⁹ Buecheler még a *tulit*-ot is helyesnek fogadta el.

²²⁰ Müller *praeteritá*-t, Franekel *praetritam dementiam*-ot javasolt.

szókapcsolat, valamint ebből a mondatból hiányzik a *me*.

A 92. caput legelején az *et iam* helyett *eham* olvasható, majd a 3. mondat elején a *deinde* helyett *demum* áll. A 7. mondatban megvan a *tanquam* [sic!] *de theatro*²²¹ szakasz. A 12. mondatban mindkét kiadásban *aiebant*-ot olvashatunk²²². A 13. mondatban az *offici[ali] dol[oso]*²²³ helyett *officioso*²²⁴ áll. A 14. mondatban az *expedit* helyett *impedit*-et olvashatunk, majd a következő mondatban a *mei* helyett *nostrī* áll.

A 93. caput 1. prózai mondatában az *errori* helyett *errore* áll, majd az *intentus* helyett *lentus*²²⁵-t találhatunk, Müller az *error lentus*-t olvasott - így ez megegyezik a régi könyv variánsával. A vers 2. sorában *Afrae*-t találunk²²⁶. A 4. sorban az *enotata* helyett *enovata*²²⁷ áll. A 6. sorban a *scaurus* nagy *s*-sel szerepel, majd mindkét szövegben az *arata*²²⁸ található. A következő sorban a *si quid* egybe van szedve. A lírai részben, a 7. mondatban az *ex is* helyett *ex his*-t találunk. A 9. mondatban a *conviciarer* helyett *convitiarer*-t olvashatunk.

A 94. caput 2. mondatában a *mixturam* helyett *misturam* áll, majd a 8. mondatban a régi könyvben a *Gitona* pontos *i*-s. A 13. mondatban az *adduxit* helyett *obduxit*-et találunk. A 14. mondatban az *ego* helyett *ergo* áll, a következőből hiányzik az a *lecti*²²⁹. Ezután a *stantis* végéről hiányzik az *s*, majd a *vinxeram* helyett *iunxeram*-ot találunk. Mindkét kiadásban *condebam*²³⁰ található. Még ebben mondatban a *revocat* helyett *revocavit*-et olvashatunk. A 18. mondatban a *per praecipita* helyett *praecipitā*²³¹-t találunk. A 23. mondatban megtaláljuk a *tonsoris*²³²-t, majd a caput utolsó mondatában a *mimicam mortem* szórendje fecserélődik.

A 95. caput 1. mondatában a *volutationem iacentium* szórendje megfordul. A 7. mondatban *liberum*²³³-ot olvashatunk. Ugyanebben a mondatban a *proripuit* helyett *eripuit*-ot találunk, majd a mondat végi ige *vindicat* helyett *vendicat*. A 11. mondatban a *proelantis* helyett *praeliantis*-t szedett a typographus, majd a 12. mondatban a *praecincta linteo* szórendje fordul meg.

²²¹ Müller törölte.

²²² Dousa *aiebat*-ot javasolt.

²²³ Franekel

²²⁴ Az L kódex variánsa. Müller ide a 2. kiadásában az *officioso* [*capsario*]-t javasolta, és a *capsario* Scaliger betoldása.

²²⁵ Buecheler az [*in*] *errore lentus*, később az *errore inlectus* olvasatot ajánlotta.

²²⁶ Nem egyezik meg Puteanus *aeriae*-jával.

²²⁷ Jungermann ajánlása. Pithoeus az *involutā*-t, Busche az *innotatā*-t, Franekel az *elevatā*-t javasolta, míg Müller az 1. kiadásában az *involutā*-t, a 2.-ban a *renovatā*-t.

²²⁸ Jacobs szerint *taetra* (*tetra*).

²²⁹ Buecheler adta a szöveghez.

²³⁰ Burman az *indebam*-ot valószínűsítette.

²³¹ A *per*-t a Tornaesius-kiadás adta a szöveghez, Nisbet itt a *praecipiti via* alakot találta helyesnek.

²³² Franekel törölni kívánta.

²³³ A kritikai és más kiadások szerint is romlott szöveghely, több szó hiányzik mellőle és olvasata talán egyszerűen *libatum* vagy *tritum*.

A 96. caput-ban, az 1. mondatban az *ostioli* helyett *ostii* látható, és a kritikai *rupta* helyett *dirupta* áll a textusban. A 2. mondatból kimarad az *esse*, de a 3. mondatban olvasható az *acutoque*²³⁴. A 4. mondatban a *quidem flens* szórendje megfordul, és az 5. mondatban az *iniuriaque* helyett *iniuriamque*²³⁵ olvasható. Ugyanitt az *Eumolpi* helyett *Eumolpo* áll, és a *velut [...] replebam* szakasz kimarad, valamint a *rixam* helyett *noxam*-ot találunk.

A 97. caput 1. mondatában a kritikai kiadásban a *sane* után egy *[non]*²³⁶ áll, de ennek a régi kiadásban nincs nyoma. A 4. mondatban olvasható az a *quibus [...] ferebat*²³⁷ szakasz, a *sic ut* egybe van szedve, valamint megvan az *ut olim Ulixes pro ariete adhaesisset, extentus infra grabatum* szakasz²³⁸. Ezután olvasható a szövegben az *imperium*²³⁹. A 7. mondatban az *inserta* helyett *infertans* áll²⁴⁰, majd a *secure* helyett *securus*²⁴¹-t olvashatunk. Ugyanitt *firmitatem*²⁴²-et olvashatunk mindkét kiadásban. A 12. mondatban a *nec* után egyes kiadásokban *insontis*²⁴³-t olvashatunk, de ez nem található meg a régi könyvben. Ugyanitt a *quem* után Ernout egy *etiam*-ot akart betoldani, de ennek sincs nyoma. Még ugyanebben a mondatban *habuit*²⁴⁴-et olvashatunk.

A 98. caput 1. mondatában mindkét kiadásban *reducto*²⁴⁵-t olvashatunk. Ugyanebben a mondatban a *scimiphes scymiphes*-nek van szedve. A 3. mondatban a *proditione* helyett *propositione*²⁴⁶ olvasható. A következő mondatban a *perditum*²⁴⁷ helyett *proditum*²⁴⁸ áll. A 8. mondatban olvasható a *conversus*²⁴⁹. A 15. mondatban a *vel* helyett *utinam* áll, majd a *hibernum* γ-nal van nyomtatva.

A 99. caput 4. mondatában a *delevet* helyett *deleret*²⁵⁰-et olvashatunk, majd az 5. mondatban az *ubi* és az *aratro* közé egy *ea* kerül. A következő mondatban megvan az *in pectoribus [...]*

²³⁴ Nisbet törölni kívánta.

²³⁵ A Tornaesius kiadásban.

²³⁶ Pithoeus betoldása.

²³⁷ Müller törölte.

²³⁸ Fraenkel az *ut olim [...] adhaesisset* részét törölte, majd Müller ezt folytatta a *grabatum* utáni szakaszban. Munkcker a *pro ariete* helyett az *imo arietē*-t használta, valamint Buecheler a *pro[...]arieti*-t javasolta. Érdekes, hogy a *pro ariete* Petronius-nál a *grabatum* után van írva. A későbbi *pro ariete* rossz helyre van téve az *adhaesisset* előtt, és így az *ut olim Ulixes adhaesisset extentus infra garabatum pro ariete* változatot olvashatjuk.

²³⁹ Müller törölte.

²⁴⁰ Megegyezik Franekel változatával.

²⁴¹ Nem egyezik meg Buecheler ajánlásával (ami *securem* - az *insertans* mintájára).

²⁴² Dousa még az *infirmitatem*-et is elfogadta.

²⁴³ Fuchs

²⁴⁴ Nem egyezik meg sem Jacobs *habuerit*-ével, sem Buecheler *habuisset*-ével.

²⁴⁵ Ide Müller a *retento*-t ajánlotta.

²⁴⁶ Pithoeus javasolta.

²⁴⁷ Jacobs

²⁴⁸ Nem egyezik meg sem Franekel *abditum*-jával, sem Müller 2. kiadásbeli *quaesitum*-ával.

²⁴⁹ Fraenkel törölni kívánta.

²⁵⁰ Fraenkel ajánlotta.

*considit*²⁵¹ szakasz, majd a 9. mondatban *propudium*²⁵²-ot találunk. A 11. mondatban a *Gitone i*-s, és az *in iter*²⁵³ helyett *in altum*-ot találunk a szövegben.

A 100. caput 4. mondatában megvan az *innumerabilibus comitata sideribus*²⁵⁴ szakasz. A 10. mondatban az *unus* helyett *vietus/vetus* áll, majd a *prodet* helyett *perdet*-et olvashatunk. A következő mondat legelején álló *haec*-ből *hoc* lesz. A 13. mondat elején az *et* helyett *at* áll, majd a következő mondatbeli *lacerata* helyett *laucinatá*-t találunk. Ugyanitt az *exciperem*²⁵⁵ helyett *exciperet*²⁵⁶-et olvashatunk. A 16. mondatban a *circumactus* helyett *circumamictus*²⁵⁷ áll, majd a *tremulibundisque* helyett *tremulisq'* olvasható itt. Ugyanebben a mondatban a *laciniam* és az & közé beékelődik egy *auxi*. A 17. mondatban a *supra* helyett *super* áll, de az utána álló *constratum*-ot is törölni kívánta Fraenkel. A 18. mondatban az *exulem*²⁵⁸-et is olvashatjuk a szövegben.

A 101. caput 1. mondatában szórendcsere figyelhető meg: a *spectaculum sui* helyett *sui spectaculum* áll. A 2. mondatban a *pectus meum* van felcserélt szórenddel szedve. A 3. mondatban a *morientium* és az *et* közé beékelődik az *id est*, amire nincs szöveg hagyományozódásbeli magyarázat. Ugyanitt kimarad a *non*²⁵⁹. Az 5. mondatban a *nobiscum* helyett *nobis* alak szerepel. A mondat végén *conducit* helyett *conduxit* áll. A 7. mondatban megvan a *Cyclops [...]* *et*²⁶⁰ szakasz. A 9. mondat kezdeténél, a *confusus*-nál a régi könyvben a 30. oldal után a 37. oldal következik, ám a szöveg sorrendjében nem mutatkozik eltérés - tehát egyszerűen helytelenül szedte a typographus az oldalszámokat. Ugyanitt a *promere* helyett *proponere* áll, majd a következő mondatban a *patimur* helyett *ponimus*-t olvashatunk, ami igen nagy eltérés. A 12. mondatban az *et* és a *vultus* közé ékelődik be az a *lacrymis* [sic!], ami a tagmondat végén, az *obumbrare* előtt állna. Ugyanitt szerepel az *gubernator*²⁶¹. A 13. mondatból hiányzik a *nec*²⁶². Ugyanitt az archaikus hangzású *portubus* helyett *portibus* olvasható, majd a *curvatis*²⁶³ helyett *gravatim*-ot találunk. A mondat

²⁵¹ Fraenkel szerint törlendő.

²⁵² Talán a *pro pudor!*-t helyettesíti, valamint J. Sullivan szerint a *prope diem* kifejezést is rejtheti.

²⁵³ Buecheler variánsa; de Fraenkel szerint ide a *manticae* szó értendő.

²⁵⁴ Fraenkel törölni kívánta.

²⁵⁵ A Tornaesius-kiadás margóján szerepel.

²⁵⁶ Mint az L kódexben. Az *exciperent* Reiske, az *acciperem* Buecheler ajánlása.

²⁵⁷ Bongars

²⁵⁸ Müller törölte.

²⁵⁹ Az I kódexben szerepel.

²⁶⁰ Fraenkel törölni kívánta.

²⁶¹ Nisbet törölte.

²⁶² Müller pótlása a szövegben.

²⁶³ Ez azért érdekes, mert erre a szöveghelyre csak egyetlen utalás van, mégpedig az, hogy Müller a 2. kiadásban *contractis*-t használ. Más kéziratokban *curtis* áll, de ez sem egyezik meg a régi könyv változatával.

végén a *veri simile* egybe van írva. A 15. mondat végén az *accersere* helyett *accedere*²⁶⁴ áll. A 18. mondatban a *manum* helyett *damnum* áll, majd a következő mondatban a *se ipsos* van egybe szedve.

A 102. caput 4. mondatának végén megvan a *casus*²⁶⁵. Az 5. mondatban az *inquit consilium Eumolpus* (a kritikai *Eumolpos* helyett) szakaszban a szórend megváltozik: az *inquit* kerül a szókapcsolat közepére. A 8. mondatból hiányzik az *ei*²⁶⁶. Ugyanitt a *nihil* helyett *vel*²⁶⁷ áll, és szerepel utána a *dormienti*²⁶⁸ is. A *delabendum* helyett *dilabendum* áll, majd a *quorum [...]* *tenet*²⁶⁹ szakasz olvasható. A 9. mondatban a *custodem*²⁷⁰ megvan a szövegben. A 12. mondatban a *quidem*²⁷¹-et is olvashatjuk. Ugyanitt a *ne* helyett *nec* áll. A 13. mondatban a *numquid* helyett *nunquid* szerepel. A *pro sarcinis*²⁷² olvasatunkban szerepel. A 18. mondatban a *mea* helyett *mihi*²⁷³ olvasható. A 22. mondat utolsó szava, a *vincla* után sortörés nélkül kezdődik a következő mondat az *adhuc*-kal. A 26. mondatban a *sine* helyett *in* olvasható, amire ugyan nincs magyarázat, de érthető ez a szövegvariáns. A 27. mondat elején a *quidni* helyett *Quintu* áll. Ugyanitt az *etiam* helyett *et* található, majd az *oporteat* helyett *oportet* olvasható. Ugyanebben a mondatban van egy érdekes hely, az egész szöveghagyományban ez a forma terjedt el: *pervertere et non multa una optet consentiant et non natione*²⁷⁴ *mendacione constet* - ez megegyezik a mi szövegünkkel. A lábjegyzet magyarázatát figyelemmel kísérve láthatjuk, hogy az egész szakaszra vannak magyarázatok, arra az eltérésre azonban, ami kiadásunkban szerepel, nincs egyetlen utalás sem. A 28. mondatban megvan a *quod [...] infigitur*²⁷⁵ szakasz. Ugyanitt a *numquid nunquid*-ként áll, miként a következő mondatokban is. A caput utolsó mondatában az *amenti*²⁷⁶ helyett a *dementi*²⁷⁷ szinoníma olvasható.

A 103. caput-ban a 2. mondatban a *Mercenarius* [sic!] és a *meus* közé beékelődik egy *inquit*.

²⁶⁴ Jacobs változata is. Buecheler az *arcessere*-t ajánlotta.

²⁶⁵ Fuchs használta.

²⁶⁶ Fuchs adta a szöveghez.

²⁶⁷ Buecheler változata is.

²⁶⁸ Fuchs törölte.

²⁶⁹ Müller törölte a mondatrészt.

²⁷⁰ Fraenkel törölni kívánta.

²⁷¹ Buecheler törölte.

²⁷² Fraenkel törölni kívánta.

²⁷³ Mint a cod. Lambeth-ben is. Ezt a szót Scaliger törölte a kiadásból, Schoppius *antea*-t írt, míg Müller 2. kiadása *ante*-t javasolt.

²⁷⁴ *Ratione* Pithoeus 2. kiadásában. Ezen a helyen Fraenkel által Müller törölte az 1. kiadásából az első *et non*-t, és az *uná*-t, valamint az *et non natione*-t is. A 2. kiadásban újraértékelte ezt az elgondolást, és így olvasta ezt a részt: *pervertere et non multa una oporteat consentiant ut omni ratione mendacium* - itt megvan az *ut*. De: az *omni ratione* helyett *non natione* olvasható, amire nincs magyarázat.

²⁷⁵ Stephanie West törölni kívánta.

²⁷⁶ Buecheler

²⁷⁷ Cod. Lambeth. Ide Fraenkel *menti*-t ajánl, az I kódexben *timenti*-t olvashatunk. Talán helytálló lehet a *tamen*

A 3. mondatban a *puniti* helyett *punch* [sic!] áll. Az 5. (*non est [...]*) mondat sortörés nélkül folytatódik. Itt olvashatjuk a *cum superciliis*²⁷⁸ szókapcsolatot. A 8. mondat elején áll a *nos*²⁷⁹, majd a régi kiadásban szereplő *ordinem*-et a kritikai kiadás romlottnak tekinti, és a *turbinem* változatot valószínűsíti. A *compositi* helyett *composito*-t olvashatunk, amire nem találtam magyarázatot.

A 104. caput 1. mondatában a *quod* helyett *quem*²⁸⁰ áll. A 2. mondatban a *Baiis* helyett *Baistor*, az *in tetrastilo* helyett *asylo* áll²⁸¹. A *nave* helyett *navi* olvasható. A 3. mondatban az *esse hominem* szórendje megfordul. A mondat végén következik a *Somnia [...]* kezdetű vers, amit a kritikai kiadás nem jelöl. A 4. mondatban az *expiaret*²⁸² helyett *expiavit*-ot találunk. Az 5. mondatban *Hesus nomine*²⁸³-t olvashatunk. Ugyanitt megtalálható a *qui*²⁸⁴. Kiadásunkban szerepel az *ad lunam*²⁸⁵ szókapcsolat.

A 105. caput 4. mondatában az *in* helyett *non*²⁸⁶ áll. Ugyanitt megvan a *nocentes*²⁸⁷. Még mindig ebben a mondatban az *adumbratae*²⁸⁸-t olvashatunk. A kiadásban *totae*²⁸⁹-t találunk. A mondat végén az *acciderent* helyett *accederent* áll. A 6. mondat utolsó szava, az *olent* után folytatólagosan következik a 7. mondat (*Itaque [...]*). A 9. mondatban a szentenciaszerű-végződésű *vōcē rēplērē*²⁹⁰ szókapcsolat olvasható. A 10. mondatban az *era* helyett *ergo*²⁹¹ olvasható. Ugyanitt az *etiam* helyett *quoq'* szerepel. A 13. mondatban a *deflexis liminibus*²⁹²-t olvashatjuk, majd az *admovit*²⁹³ helyett a rövidebb *movit* áll. A következő mondatban megvan az *originis*²⁹⁴, majd az *imprudenterissimus*²⁹⁵, és a *prudenterissimus*²⁹⁶ helyett *prudenterissimus*-t olvasunk. Ezután a *confusis [...]* *lineamentis*²⁹⁷ rész szerepel, ami kiadásunkban megvan.

változat is.

²⁷⁸ Fraenkel törölni szándékozta.

²⁷⁹ Dousa szerint *non*.

²⁸⁰ Fraenkel javasolta.

²⁸¹ Buecheler elgondolása. Egy másik változat a *Baiis pro asylo*, míg Heinisius az *in peristilo*-t, J. F. Gronov az *in peristilio*-t ajánlotta.

²⁸² Nisbet javasolta.

²⁸³ A Tornaesius-kiadás margóján a *laesus omine* változatot találjuk, szemben a Fraenkel által ajánlott *offensus ominé*-val.

²⁸⁴ Segebade törölte.

²⁸⁵ Müller törölte az 1. kiadásban, de a 2. kiadásban már visszavette.

²⁸⁶ Buecheler-nél is.

²⁸⁷ Fraenkel törölni kívánta.

²⁸⁸ Fraenkel törlésre ajánlotta. Müller a 2. kiadásban *obumbratae*-t olvas Buecheler-rel együtt.

²⁸⁹ Helyette Müller az 1. kiadásban a *tectae*-t, a 2.-ban a *totae*-t ajánlotta. Fraenkel *tutae*-t javasolt.

²⁹⁰ Müller által olvasott *compleret*, a Fraenkel ajánlotta *impleret* helyett.

²⁹¹ Buecheler és Novák változata. Buechlerenél hozzátevődött egy *[ea]* is.

²⁹² Fraenkel többször törölni kívánta.

²⁹³ Müller az 1. kiadásban javasolta.

²⁹⁴ Fraenkel törölni akarta.

²⁹⁵ Schoppius

²⁹⁶ Dousa

²⁹⁷ Müller törölte.

Ennél azonban fontosabb az, hogy az *orisque* helyett kiadásunkban *indiciorumque*²⁹⁸ áll. A 15. mondatban a *decepta supplicio*²⁹⁹ szókapcsolatot olvashatjuk. Ugyanitt a *submissus* hasonulva, *summissus*-ként fordul elő, majd az utolsó mondatban *fugitivos*³⁰⁰ szerepel.

A 106. caput-ban, a 2. mondatban megtalálható a *frontis*³⁰¹. A következő mondatban az *inimici*³⁰² helyett *mimicis* áll. Ezután az *-us* végződésnek egy sajátos formáját találjuk, mégpedig az *artibus* szóban: a *typographus arti*⁹-et szedett. A 6. mondatban a *possit* helyett ez a szó következik: *prōfit*. Ezután a kiadásunkban is szereplő *pudoris dignitas*³⁰³ szókapcsolat olvasható.

A 107. caput legelején az *ut puto* helyett *utpote* áll, majd a *legatum*³⁰⁴ hiányzik a szövegből. A 3. mondat végén a *destinarunt* helyett *destinant*³⁰⁵ áll. A 8. mondat elején a *servilia*³⁰⁶ helyett *servitia* áll. A 9. mondatban a kritikai *supplicii*³⁰⁷ helyett *supplicis*³⁰⁸ áll. A 12. mondat szerkezete megegyezik Buecheler olvasatával: ő a *te* helyett *a*-t javasol. A 16. mondatban a *meruere*³⁰⁹ ellenére is *meruerunt*-ot találunk. A 17. mondatban *Eumolpos* neve *Eumolpus*-ként szerepel, majd ugyanitt *hoc [...] venisse*³¹⁰ tagmondatot megtaláljuk, azonban a *videntur in navem* helyett *in navem videntur*-ként. A 25. mondatban benne van a *sola*³¹¹, majd a *salamandra* vagy kezdőbetűs, miként a következő mondatban a *pharmace* is.

A 108. caput 1. mondatában, a Buecheler által jelölt lacuná-t nem definiálja kiadásunk. A 2. mondatban szerepel a *scilicet*³¹². A 3. mondatban az *etiam* helyett *&* áll, majd a következő mondatban *[ei] interpellanti*³¹³ helyett szimplán *interpellanti* áll. A 8. mondatban megvan az a *tonsor*³¹⁴. A 9. mondatban a *nihilo minus* egybe van írva, majd a következő mondatban a *sine morte* helyett *semimortui*³¹⁵ áll. Közvetlenül ezután a *labuntur* helyett a *labunt* szerepel,

²⁹⁸ Buecheler olvasata.

²⁹⁹ Fraenkel javasolta.

³⁰⁰ P. George törölni kívánta.

³⁰¹ Müller törölte.

³⁰² Pithoeus javasolta.

³⁰³ Fraenkel; helyette Buecheler a *pudor et dignitas* formát következtette ki, míg Jacobs az *uxoris dignitas*-t olvasta.

³⁰⁴ Pithoeus és a cod. Lambeth is elvetette.

³⁰⁵ Buecheler ajánlotta.

³⁰⁶ Jacobs javasolta, tehát nem Burman *servitii inditiá*-ját használja kiadás.

³⁰⁷ Buecheler

³⁰⁸ Mind a Tornaesius, mind az 1. Pithoeus kiadás, valamint a cod. Lambeth is elvetette.

³⁰⁹ Fraenkel javasolta.

³¹⁰ Müller törölte.

³¹¹ Pithoeus törölte.

³¹² Fuchs törölni kívánta.

³¹³ Müller

³¹⁴ Burman törölte.

³¹⁵ Nem egyezik meg egyetlen variánssal sem. Ezt a részt ugyanis Delz és Nisbet törölte, de kétséges, hogy helyesen tették-e, és Pflug a *sine mora* változatot használta.

majd a *veluti ex proelio*³¹⁶ szakaszt is olvashatjuk. A 14. mondatban a *tralaticium* helyett *stlatarium* áll, majd az *indutias inducias*-nak van szedve. A következő mondatban megfordul a szórend: a latinosabb és megszokottabb *more patrio* helyett az érdekesebben hangzó *patrio more* olvasható. Ugyanitt a *praetendit* praepositio-ja *pro*. Ezután következik egy 8 soros lírai betét, amelynek 2. sorának végén a *heros*³¹⁷ helyett *hostis*³¹⁸ áll. Az 5. sorban az *ei* helyett *&* olvasható, majd az utolsó sorban az *imponite* helyett *immittite* áll.

A 109. caput-ban a *turbato clamore mulier* helyett *turbata clamore mulier* áll, amely variáns nyelvtani szempontból nagyszerűen megmagyarázható. Ugyanitt a *quis* helyett *queis*³¹⁹ olvasható. A *quereris* helyett *queraris* áll, az *ut* helyett *et*. Még mindig ugyanitt olvasható a *si quaesieris*³²⁰, de a *ducenos* helyett *ducentos* olvasható. Az 5. mondatban a *hilaritatem* acc. helyett a *hilaritate*³²¹ abl. áll, majd a *concilium*³²²-ot olvashatjuk. A 6. mondat végén nem az az eltérés, amire a kritikai kiadás felhívja a figyelmünket: a mi kiadásunkban is a *quaerebat*³²³ szerepel, de az előtte álló szó, az *exultantes* helyett szerepel az *exultans*. A 7. mondatban az *antemnam* helyet *antennam* lett szedve. A 9. mondat kezdeténél nincsen sortörés. Néhány sor próza után következik egy vers, aminek első sorában *solum*³²⁴ áll. A 2. sorában a *hiemps* helyett a más írásmódú *hyems* áll. A 4. sorban *ridet*³²⁵-et olvashatunk. Ezután következik az *adusta*³²⁶. A *rapis* után folytatólagosan következik, ám új sorban az *infelix*-szel a líra. Ezután következik egy verses betét³²⁷, amivel kapcsolatban több nézet ütközik. Kiadásunkat ezek a változások azonban nem érintik. A versnek a hátulról számított 4. sorában az *imber*³²⁸ ellenére is az *unda* variáns szerepel.

A 110. caput-ban a *corymbioque* i-vel van szedve, aposztróf nélkül, mint később, az 5. mondatban is. Az 5. mondatban az *evocatumque*³²⁹ helyett *sevocatumque*-t találunk. Ugyanitt

³¹⁶ Fraenkel törölte.

³¹⁷ A cod. Autissiodurensis-ben és az O kódexben áll.

³¹⁸ Szemben Wehle *hospes*-ával.

³¹⁹ Nem egyezik meg Buecheler *cuius* javításával.

³²⁰ Müller törölte.

³²¹ Jacobs-nál is.

³²² Jacobs törölte, Buecheler *concordiam*-ot javasolt helyette, megtartva a *hilaritate*-t. Erre a szöveghelyre a másik javaslat a *convivium*.

³²³ Szemben Müller *petebat*-jával.

³²⁴ Szemben a Florilegia *summum*-jával.

³²⁵ Szemben Birt *ardet*-jával és Iunius *sordet*-jával vagy *aret*-jával.

³²⁶ Helyette Buecheler az *adulta*-t javasolta.

³²⁷ Turnebus és Sambucus újrendezték a vers 7-13. sorait, és így a sorrend a következő: 7., 9., 11., 8., 10., 12., 13.

³²⁸ John ajánlotta.

³²⁹ Goldast

a *flavum* helyett az érdekesebb *flavicomum*³³⁰-ot olvashatjuk. Ezután folytatólagosan következik a 6. mondat.

A 111. caput elején a *hypogaeo hypogaeo*-nak van szedve, majd a *Graeco more*³³¹ szókapcsolatot olvashatjuk. A szórendben változás figyelhető meg: a *comploratque singularis exempli femina ab omnibus* helyett a *complorataq' ab omnibus singularis ex* (ez is változás) *exempli femina* áll. A 4. mondatban a *commodabat* helyett *commendabat*³³²-ot találunk, majd a *quotienscunque* helyett az egyszerűbb *quotiens* szerepel. Az 5. mondatban az *illam casulam* közé beékelődik egy *eandem*, majd a következő mondatban a *corpus* helyett a *corpora* olvasható. Ezután az *et*³³³-et találjuk meg. A 8. mondatból kimarad az *id*, és a *cenulam ae*-vel van szedve. Még mindig ebben a mondatban az *esse exitum* szórendje fel van cserélve, és szerepel a *sed*³³⁴ is. A 9. mondatban szerepel a helytelennek tartott *ignota*³³⁵ és a *percussa*³³⁶. Érdekesség, hogy az itt olvasható *ruptosque* helyett *raptosque*³³⁷ áll, és a szövegünkben is előforduló *corpus pectus*³³⁸-ra lett javítva. A 10. mondatban a *tempavit n*-nel van szedve, és a *certum habeo*³³⁹ helyett *certe ab eo*³⁴⁰ áll. A 11. mondatban -sortörés után- a *sentire* helyett *curare* áll, majd újabb sortörés után a *vis tu reviviscere* után a *reluctantibus fatis extinctum*, a kritikai kiadásban nem jelölt szókapcsolat következik. A 14. mondatban a *commonere* helyett *ammonere*³⁴¹-t olvashatunk. Ezután az *aut [...]* *aut*³⁴² tagmondatot találjuk meg.

A 112. caput legelején szórendcserét figyelhetünk meg: a *plerumque soleat temptare* helyett a *tenptare* [sic!] *plerumque soleat*-ot olvashatunk. Hasonló a helyzet a 2. mondatban is: itt a *vellet vivere* helyett áll a *vivere vellet*, majd az *isdem* másik formájára, az *iisdem*-re figyelhetünk fel. A kétsoros lírai rész dőlt betűvel van szedve a régi kiadásban, és lábjegyzetből kiderül, hogy a 2. sora Vergilius³⁴³-tól származik. A 7. mondatban a *quidem* és a *partem* közé bekerül az a *mulier*, ami néhány szóval később szerepel, és nincs benne a

³³⁰ Nem egyezik a Tornaesius-kiadás margóján olvasható *flaucorum*-mal, bár vannak ezen kívül más javaslatok is.

³³¹ Némelyek szerint törlendő.

³³² Rittershusius is használta.

³³³ Buecheler törölte.

³³⁴ Orelli törölte.

³³⁵ Helyette Rittershusius az *inopinata*-t javasolta.

³³⁶ Nisbet a *praeculus*-t javasolta.

³³⁷ John of Salisbury

³³⁸ Nodot

³³⁹ John of Salisbury

³⁴⁰ A P-ben és a δ-ban. A *certum ab eo*-t a B kódex használja, párhuzamosan a *certo*-val, míg az *ab eo certo* az R kódexben használatos.

³⁴¹ A B és R kódexben is, szemben a többi MSS. *commovere*-jével.

³⁴² Fraenkel törölte.

³⁴³ Tőle került be az O-hagyományba, és ezáltal az L-be is. A Florilegia elveti ezt a sort (amely kétségtelenül visszanyúlik az L-hagyomány maradékához). Ez a sor a cod. Lambeth-ből törölt.

szövegben az *in*³⁴⁴. Ezután a *corporis*³⁴⁵-t olvashatjuk. A 8. mondatban a *quisquis* helyett *quisques*-t találunk, majd a *putaret* helyett *putasset* áll. A 10. mondatban az *unius cruciarii* szórendje megfordul, majd a 12. mondatban az *ergo* helyett *modo* szerepel. Ezután hiányzik az *unum*³⁴⁶. A 15. mondatban az *ex arca* szókapcsolat a későbbi *tolli [...] atque* közé kerül, és a mondat végén az *affigi* helyett a hasonulatlan *adfigi* olvasható.

A 113. caput 1. mondatából hiányzik az *et*³⁴⁷, majd *Giton* névének ilyen formájával találkozunk. Az 2. mondat végi *cruci* után nincsen sortörés. A 3. mondatban a *Hedyle* helyett *moechile*³⁴⁸ áll. A 4. mondatban az *occupaverat* kiegészül a *prae* praepositívával. Az 5. mondatban *spoliatum*-ot látunk, ami talán *spoliati* is lehetne. A 9. mondatban a *coeuntis* *cōeuntis*-nak van írva. A 10. mondatban a régi kiadásban is szerepel a *paratae*³⁴⁹. Ugyanitt a *paene* egyszerűen *pene*. A következő szakaszra, ami eltart a 114. caputig, jellemző az, ahogy minden mondat új sorba van szedve, és a mondatok végén a következő jelölések vannak: a *submovit* után **; az *obsequium* után **; a régi kiadásbeli *sputam* (a kritikai *spintriam*) után ***; a *vidicaret* után *; a *conceptissimis* után *. A 11. mondatban a *temptabat* ismét *n*-nel áll, a következő mondatban a *scortum*³⁵⁰ helyett *sportam*³⁵¹ található. Az előzővel sortörés nélkül szedett 13. mondatban a kritikai *spintriam* helyett *sputam*³⁵² olvasható a régi könyvben. A 14. mondatban *pudebat*³⁵³ az első ige mindkét kiadásban.

A 114. caput 3. mondatában *certos*³⁵⁴ áll. A 4. mondatban szerepel a *Siciliam*³⁵⁵. Megvan a kiadásunkban *huc illuc*³⁵⁶ a *convertebat* után, és a *modo v[io]l[en]t[er] n[ö]t[us] felabat*³⁵⁷ nincs benne a régi kiadásban. A *modo [a] Sicilia ventus [Africus] flabat, saepissime [in oram] Italici*³⁵⁸ a kikövetkeztetett formula - ám a kiadásban nem ez szerepel. Ezután az *Aquilo* nagy kezdőbetűs, majd *ratem*³⁵⁹-et olvashatunk. Az 5. mondatban a *hercules* nagybetűvel kezdődik,

³⁴⁴ Fraenkel kívánta betoldani a *hanc* mögé.

³⁴⁵ Jacobs törölni kívánta, és Müller is szükségesnek látta a cserét.

³⁴⁶ Müller második kiadásában olvasható.

³⁴⁷ Az L-hagyományra jellemző.

³⁴⁸ Nem egyezik meg Buecheler *hedile/edile* ajánlásával.

³⁴⁹ Müller a 2. kiadásban *partae*-ra javította.

³⁵⁰ Putsch

³⁵¹ Az l-kódexben található, de a margóra ki van írva a *spurcam* is, a *sportum* a cod. Lambeth-ben olvasható.

³⁵² Az l-kódexben olvasható, a margójára a *spingem* van írva. A *spurcam* változat a Tornaesius kiadásban található meg, a margóján a *spinthriam* áll, míg a cod. Lambeth-ban *spintam*-ot találunk.

³⁵³ Buecheler szerint *pungebat*, Dousa szerint *urebat*.

³⁵⁴ Szemben Jungermann *certus*-ával, és Müller *cer[tus commo]tos*-ával.

³⁵⁵ Müller törölte az 1. kiadásában, a szintén szereplő *ventus dabat*-ot romlott szöveghelynek tüntette fel, A *Siciliae* elé betette az *in oram*-ot, ami nem szerepel a mi kiadásunkban, de a Tornaesius-kiadásban megvolt.

³⁵⁶ Müller törölte.

³⁵⁷ Müller törölte.

³⁵⁸ Müller elgondolása a 2. kiadásban.

³⁵⁹ Godat *partem*-je és a Tornaesius-kiadás margóján szereplő *proram* ellenére is.

majd a *maris ira infesta*³⁶⁰ helyett *maris aestus*-t olvasunk, de ez nem egyezik meg az összes többi olvasattal³⁶¹. Így aztán ismét egyedi variánssal állunk szemben. Ugyanitt az *et* helyett *id est*³⁶² áll. A *soles* után sortörés nélkül kezdődik a 7. mondat. A 8. mondatban a *iam*³⁶³ következik. Ugyanebben a mondatban az *abduxere* felső indexben *-gal van ellátva, valamint folytatólagosan következik a 9. mondat. A következő mondatban nagy kezdőbetűs a *fortuna*. A 12. mondatban az *Encolpion* a kritikai kiadással egyezően van szedve, görögös acc.-szal. Ugyanitt a *licet* és az *ultimum* közé beékelődik egy &. A 14. mondatban a *iuncta nos mors*³⁶⁴ formula szerepel. Ugyanitt hiányzik a szövegből a *mare*³⁶⁵. A *fluctibus* után *-ot találunk, miként a *caput* utolsó szava, az *auxilium* után is.

A 115. caput 1. mondatában a *belua* két *l*-lel van szedve, mint a 12. mondatban is, majd a 3. mondatban az *extrahimus* helyett áll az *extraximus*. Az 5. mondatban a *poetam* helyett *orcam*-ot olvashatunk. A mondat utolsó szava (*mugientem*) után egy *-ot találunk, és sortörés következik. A 7. mondatban a *poneremus consilium* szókapcsolatot olvashatjuk a kritikai kiadásban, míg a *proponeremus consilia*³⁶⁶-val találkozunk a régiben. A következő mondatban a(z) *(h)umentibus* helyett a *niventibus* olvasat szerepel, sem a Tornaesius kiadással³⁶⁷, sem Lips elgondolásával³⁶⁸ nem egyezik. Ezután a *pater* helyett *patrem*³⁶⁹ áll. A 10. mondatban a *quemadmodum* helyett *quemadmodam* áll, majd a következő mondatban a *paene* szintén *pene*-re egyszerűsödik. Ugyanitt, a 12. mondatban a *manibus* Pl. helyett *manu* S. abl. (instrumenti) áll. A 15. mondatban *per*³⁷⁰-t olvashatunk a régi könyvben. A 16. mondat utolsó szava a kritikai *fixit*, ami kiadásunkban *finxit*³⁷¹. A 17. és a 19. mondatban is nagybetűsek az istenek nevei. A 22. mondatban *contingit*³⁷²-et találunk. A 26. mondatban a *de* helyett *ē* található. Ezután középre szedett *** jelölés következik, elválasztva a *caput* két utolsó mondatát a többitől. A 28. caput-ban az *epigramma* nagy kezdőbetűvel van szedve, és az utolsó szó (*mittit*) után ** jel található.

³⁶⁰ Buecheler ajánlása.

³⁶¹ *Manifesta*

³⁶² Buecheler kétséges helyességű javítása.

³⁶³ Utána Buecheler az *exanimatam*-ot tette, kétséges, hogy helyesen.

³⁶⁴ Mint az L kódexben is, szemben Fraenkel *iuncta nos sors*, és P. de Faur *iunctos nos mare*-jával.

³⁶⁵ Müller betoldása.

³⁶⁶ Fraenkel

³⁶⁷ *Urentibus*

³⁶⁸ *Viventibus*

³⁶⁹ Buecheler először *fratrem*-re javította a *szöveget*, majd a *patrem* variánst illesztette be. Fraenkel is a *patrem[aut]* megoldást javasolta.

³⁷⁰ Nisbet *in*-re javította.

³⁷¹ Oevering

³⁷² Goldast szerint *contigit*, Barth szerint *continget*.

A 116. caput 2. mondatában a *quod* helyett *quid*, a *vilico* helyett *villico*, majd a következő mondatban a *mi* helyett *mei* áll. Itt megtalálható a *laudibus*³⁷³. A 7. mondatban a két *non* helyett egy *nec* van írva. A kritikai *cenae* helyett itt *scenae*³⁷⁴ olvasható. A 8. mondatban az *uxorem* helyett *uxores*³⁷⁵ áll. Ugyanitt olvasható az *id [...]* *militares*³⁷⁶ szakasz. A 9. mondat elején áll az *adibitis*, ami helyett kiadásunk a *videbitis*-t használja. A caput végét egy * zárja, és folytatólagosan következik a 117. rész.

A 117. caput első mondatában az *id venationis* helyett *divinationis*³⁷⁷-t olvashatunk. A 2. mondatban *id est*³⁷⁸-et olvashatunk, és csakúgy, mint másutt is, és úgy tűnik, hogy ez egy kedvelt szóösszetétel Petronius-nál. Az ezután következő *instrumentum vestis*³⁷⁹ teljesen hiányzik a szövegből. Ezután olvasható a *quod*, ami a régi könyvben *quae*, majd a *penam*³⁸⁰ helyett *poenam*³⁸¹ áll. A 3. mondat elején az *atquin* helyett csak *atqui* áll. Ezután sortörés nélkül folytatódik az 5. mondat. A 8. mondatban szerepel a *sacramentum*³⁸². A 10. mondatban a *ficti*³⁸³ alak fordul elő. Ugyanebben a mondatban a *condiscimus*-ból kimarad az *s*. A 13. mondatban benne marad a *modo*³⁸⁴. Ugyanebben a mondatban a *mensibus*³⁸⁵ helyett *dibus* [sic!] áll. A következő mondatban a *temptasset* áll *n*-nel, és folytatólagosan következik a 15. mondat. Szövegünkben megtalálható a *quod [...]* *eveniret*³⁸⁶ szakasz. A *male dicebat* egybe van szedve, a következő mondatbeli *iumentum me* szókapcsolat megfordítva áll. A 19. mondatban az *etiam si* helyett a rövidebb *etsi* olvasható. A caput utolsó mondatában a *crepitus* helyett *strepitus* áll, a *clamore* helyett *clangore*.

A 118. caput-ot az előzőtől a közepére helyezett *** jelölés választja el. Rögtön az első mondatban megvan az *inquit Eumolpos*³⁸⁷ szakasz. A régi könyvben olvasható az *o*³⁸⁸, valamint a Florilegia-ban a *multos nimirum carmen* áll, az *inquit [...]* *iuvenes* nélkül. A 2.

³⁷³ P. George törölni kívánta.

³⁷⁴ Bongars ajánlotta.

³⁷⁵ Buecheler szerint is helyes.

³⁷⁶ Fraenkel törölte.

³⁷⁷ Dousa fogadta el helyesnek, míg Müller a 2. kiadásban *invitationis*-t, Nisbet *id invitationis*-t, Haase *dilationis*-t javasolt.

³⁷⁸ Fraenkel törlésre javasolta.

³⁷⁹ Nem lehet aktuális Guliemius *latius*-a.

³⁸⁰ I kódex

³⁸¹ Mint a cod. Lambeth-ben is. Jacobs a *spem*-et, J. F. Gronov az *scenam*-ot, Iunius az *operam*-ot, P. Goerge a *penuriam*-ot, Pithoeus a *peram*-ot (*πειραν*) ajánlotta, míg Müller az első kiadásban a szót *pugnam*-ra, majd a 2.-ban *praedam*-ra javította.

³⁸² Fraenkel törölte.

³⁸³ Fraenkel kifogástalanul elutasította. Ide Müller a 2. kiadásban a *cincti*-t ajánlotta, míg Nisbet *vestiti*-t.

³⁸⁴ Casaubon törölte, Wehle szerint ez [*modo astrictioris*] *modo*.

³⁸⁵ Buecheler bővítése.

³⁸⁶ Nisbet törlésre javasolta.

³⁸⁷ Buecheler törölte. Az I kódex, a Lambeth kódex, és a Florilegia elveti a szókapcsolatot, de az I kódexben és a Lambeth margóján az *Eumolpos* előtt olvasható a *multos*.

³⁸⁸ A δ kódex elveti.

mondatban az *intruxit instruxit*-nak van szedve, majd mind a kritikai, mind a régi kiadásban a *teneriorem*³⁸⁹ formulát találjuk. A 3. mondatban a *felicioem*³⁹⁰ helyett *facilioem*³⁹¹ áll. A 4. mondatban megvan a *neque*³⁹², majd a *sanitatem* helyett *vanitatem*³⁹³ olvasható. Ezután következik a *concupere*³⁹⁴, míg a szövegtörzsben a *conspicere*³⁹⁵ alak olvasható. A következő mondat legelején a *refugiendum*-nak *ef* a kezdő tagja. Ugyanitt a *semotae* helyett *summotae*³⁹⁶ áll. Az *odi [...]* *arceo*³⁹⁷ horatiusi sor dőlt betűvel van kiemelve, majd sortörés következik. A 6. mondatban az *expressae*³⁹⁸ formát találjuk. Az *intexto* helyett *intecto* áll. A 8. mondatban *visá*³⁹⁹-t olvashatunk. Ezután a *deorumque* folytatásában a *fabulosum*⁴⁰⁰ áll. Ugyanitt a *tormentum*⁴⁰¹ alakkal találkozunk.

A 119. caput-tól egy 295 soros lírai betét kezdődik, ami dőlt betűvel van szedve, sorbehúzás nélkül. Ennek 4. sorában a *peragebantur* helyett *peragrabantur* az ige. A 9. sorban az *aes Ephyreiacum* helyett *Assyra conctiam*⁴⁰² áll. Ugyanennek a sornak a végén *unda*⁴⁰³ található. A 10. sorban az *accusant*⁴⁰⁴ helyett *crustas*⁴⁰⁵ olvasható. A 14. mondatban az *auro* helyett *mauri*⁴⁰⁶ található. A 16. sorban a *fames* helyett *suas*⁴⁰⁷-t találunk. A következő sorban *aurata*⁴⁰⁸ áll. A 22. sorban a *nobilis* helyett *mobilis*-t olvashatunk. A 29. sorban a *vilius* helyett *vilibus*⁴⁰⁹ áll. A 30. sorban a *sensum trahat* helyett *turbant sensum* a szókapcsolat, majd a *hoc sterile* helyett áll a *hostile*. A következő sorban a *circum venit* egybe van írva, majd a 31. sorban *correptis*⁴¹⁰ olvasható. Ugyanebben a sorban az *esurit* helyett *extruit*

³⁸⁹ A B kódexben ez *teneriore*, Müller a 2. kiadásban a *teretiore* olvasatot ajánlotta.

³⁹⁰ Cod. Massanensis

³⁹¹ Müller törölte.

³⁹² A fraenkel-i elgondolás szerint törlendő.

³⁹³ Mint a cod. Messanensis-ben is. Sullivan ide az *inanitatem*-et javasolta.

³⁹⁴ Az I kódex margóján.

³⁹⁵ Cod Lambeth-ban. A *conspici* az O kódex variánsa.

³⁹⁶ I. B. Pius javítása.

³⁹⁷ Fraenkel és mások nézetei szerint már az *ut*-tól lehetett volna törölni ezt a szakaszt.

³⁹⁸ Fraenkel törölte.

³⁹⁹ N. Lefèvre-nél *versu*, Anton-nál *versum*.

⁴⁰⁰ A *fabulosarum* (ami a többi olvasat) helyett.

⁴⁰¹ Barth a *torrentem*, mások a *tonitrum* formát ajánlották. Fraenkel szerint a *fabulosum sententiarum tormentum* helyett a *fragosum sententiarum torrentem* a jó megoldás.

⁴⁰² Heinisius olvasata, míg Müller a 2. kiadásban az *aes Ephyrae coctum*-ot javasolja. Más olvasat az *aes Pyrenaeum*, és Mössler a *Pirenaeum* változatot ajánlotta. Más elképzelések is vannak erről a helyről, mint pl. a B kódexben az *aesepyre cum* formula olvasható.

⁴⁰³ Nem egyezik meg Goldast *ima*-jával

⁴⁰⁴ I kódex

⁴⁰⁵ Scaliger javaslata is. A B és a δ kódexben az *accusatius*, a P-ben az *accusati* áll. Talán még az *ecce satūs* is helyes lehet.

⁴⁰⁶ Iunius-nál *circo*, Busche-nál *tauri*.

⁴⁰⁷ Brouhier-nél *frems*, másik olvasat a *canes*, *chama* vagy *lynx*.

⁴⁰⁸ Broukhusius-nál *aerata*.

⁴⁰⁹ J. F. Gronov ajánlása.

⁴¹⁰ Szemben Bourdelot *corruptis*-ával, és Burman *contentis*-ével.

található, majd a 34. sorban az *atque* helyett *inq* ' olvasható. A 38. sorban az első szó a *sola*⁴¹¹. A következő szó a *desertis*, ami helyett az egy betűvel eltérő *defertis* szerepel. Az *adspirant*-ból hiányzik a *d*. A 41. sorban a *patrum* nagy *p*-vel van szedve. A 47. sorban megvan a *nam* [...] *ruina*⁴¹² sor, a *dedecoris* helyett *dedecus* olvasható, majd ezt követi egy *est*, ami pótolja a kieső szótagot, valamint a *populi* helyett *populo* található. Az 51. sorban *plebem* helyett *praedam*⁴¹³ szerepel. Az 52. sorban *ingluvies*-t látunk az *illuvies*⁴¹⁴ helyett. Az 58. sorban a *caeno* helyett *coeno* áll. A caput utolsó sorában, a 60.-ikban, az *excita*⁴¹⁵ formát találjuk.

A 120. caput-ban, a 61. sor végén az *omnes* helyett *omnis* áll, majd a 69. sorban olvasható az *effusus*⁴¹⁶. A 72. sorban a *caespite* az egyszerűbb *cespite* írásmóddal van szedve, majd a következő sor végén a *locuntur* helyett *loquuntur*-t olvashatunk. A 74. sorban a *squalentia* két *l*-lel van nyomtatva, majd a következő sorban a *circum tumulata* egybeírva olvasható. A kiadásban szereplő 80. sor a *fors* [...] *potestas*⁴¹⁷. A 92. sorban a *vanos*⁴¹⁸ helyett *varios*⁴¹⁹-t olvashatunk. A következő sor végén a *fatentur* helyett *iubentur* áll. A 95. sorban a *iam pridem* egybe van írva.

A 121. caput-ban, a 102. sorában a *tunc* helyett *tum* áll, majd a következő sorban a *genitor* nagy kezdőbetűvel van szedve, a 106. sorban *leviorque* helyett *leviorve* olvasható. A 109. sorban az *et* helyett *est* található, majd a 112. sor végén a *Hiberae* helyett *Iberae* van szedve. Ezután a szövegben sorcsere figyelhető meg: a 113. sort képezi az *et* [...] *claustra*, a 114.-et a *iam* [...] *aures*⁴²⁰. Érdekes, hogy az *et* [...] kezdetű sorban a *cerno* és a *tua* közé beékelődik egy &. A 117. sorban *navita*⁴²¹ áll. A 118. sorban a *cumba* helyett *cimba* található.

A 122. caput elején a *vixdum* külön van szedve. A következő sorban *Titan*⁴²²-t találunk. A következő szó a régi könyvben a *vultus*, szemben a kritikai szöveg *vultum*-ával. A 129. sorban a *spectare* helyett *spirare*⁴²³ áll. A 132. sorban a *lapsis* helyett helyett *lassis*-t olvashatunk, majd a következő sorban a *morienta* helyett *orienta* áll. A 135. sorban a *tremefacta* helyett

⁴¹¹ Nem egyezik meg Nisbet *surdae*-jával.

⁴¹² Broukhusius törölte.

⁴¹³ Burman-nál is.

⁴¹⁴ Palmier

⁴¹⁵ Iunius javasolta, szemben Heinisius *accincta*-jával és az *excisa*, *excissa* alakokkal.

⁴¹⁶ Helyette Nisbet érthető módon az *expulsus*-t javasolta.

⁴¹⁷ Az utolsó δ kódex elvetette.

⁴¹⁸ Florilegium

⁴¹⁹ Az I és Lambeth kódexben található meg, míg a *vanos* formula ez utóbbi margóján olvasható. A *varius* Scaliger, a *vanus* az O kódex variánsa.

⁴²⁰ Egyes vélemények szerint helyes volt a *iam* [...] kezdetű sor törlése, míg más tudósok szerint a sor máshová helyezése a jó megoldás.

⁴²¹ Müller a 2. kiadásban *tenevia*-t használt.

⁴²² Szemben a cod. Vat. Lat. 1672. *titubans*-ával.

⁴²³ Anton variánsa is, míg a megváltoztatott B kódex először a *spitare* változatot hozta, Cruisius a *tum spectare* helyett a *veritum spectare* változatot részesítette előnyben.

transmissá-t találunk. A 137. sorban *carentia*⁴²⁴ van szedve. A következő sorban *minitur*⁴²⁵ áll a régi kiadásban. A 144. sorban az *aeriis aëreis*-nek van szedve, majd a *numine* helyett *nomine*⁴²⁶ áll. A következő sorban az *et* helyett *nec* olvasható, majd a 147. sorban a *hiemps* helyett *hyems*-et találunk. A következő sorban *cecidisse*⁴²⁷ áll. A sor végén található az *adulti*⁴²⁸. A 150. sorban a *rigent* helyett *rigens*⁴²⁹ olvasható. A *hiemisque hyemiscq'*-nak van szedve. A 153. sorban *optavit*⁴³⁰-ot találunk. A 156. sorban *tu*⁴³¹ szerepel. A következő sorban *oneratá*⁴³²-t találunk. A 163. sorban *triumphis*⁴³³-t olvashatunk. A 165. sorban a *vetent* helyett *volunt* áll, mi nem egyezik meg egyik kiadás változatával sem⁴³⁴. A 167. sor elején az *at* helyett *ut*⁴³⁵ szerepel, majd a következő sorban a *furentes* helyett *ferentes*⁴³⁶-t olvashatunk. A 172. sorban a *tropaeis trophaeis*-nek van szedve, majd a 175. sorban a *temptate* helyett *tentate* áll. A 178. sorban *ominá*⁴³⁷-t találunk.

A 123. caput-ban, a 184. sorban a *gressu* végén áll egy *s*, és az *ausus* végén nincs - ez lehet egyszerűen hibás szedés következménye is. A 190. sorban a *hae* helyett *haec*-et olvashatunk. A következő sor (*stabant [...] ruina*) helyett a „*Vinctaq'*⁴³⁸, *mox stabant, fluctus stupuere pruina*⁴³⁹” áll. A 193. sorban a *male fida* egybe van szedve, majd a következő sorban olvasható kritikai *pariter* helyett *passim*-ot találunk. A 196. sorban a *flamine* helyett *flumine* áll, majd a következő sorban a *rupti* helyett *rupto* olvasható. A 198. sorban a *derant* helyett *deerant* van szedve, majd a 200. sorban a *ponti* nagy kezdőbetűs. A 208. sorban *disiecit*⁴⁴⁰ található. A 212. sorban a *hoc* helyett *hae* áll, ezután a *Romano*⁴⁴¹ szó olvasható. Az ez után következő szókapcsolat (*tonitru ferit*) helyett *attonito fert* szerepel, és mivel ezt a részt a kritikai kiadás romlottnak tekinti, ezen nincs mit csodálkoznunk. A 217. sorban a *duas* helyett *dubius* áll, majd két sorral utána a *patria* és a nagy kezdőbetűs *pontus* közé egy *est* ékelődik be. A 220. sorban a *temptare* helyett *tentata* áll, majd a sor végén azt *uti* helyett *actus*

⁴²⁴ Szemben a B és R kódex *calentiá*-jával és J. F. Gronov *arentiá*-jával.

⁴²⁵ Goldast is ajánlotta a *minantur* helyett.

⁴²⁶ Burman szövegében is.

⁴²⁷ Müller második kiadásában *tetigisse*, J. F. Gronov-nál *illic sedisse*.

⁴²⁸ Scaliger-nél *adusti*.

⁴²⁹ Mint a B és R kódexben is, míg Lips a *riget* változatot ajánlja.

⁴³⁰ Szemben az I kódex margóján álló, Sambucus-tól eredeztethető *oravitque*-vel.

⁴³¹ Az L kódex variánsa, míg az R, P és δ a *heu*-t ajánlja, míg Buecheler a *te*-t indítványozta.

⁴³² Wernsdorf ezt *ornata*-ra javította, Burman az *oneranda/ornanda* változatot ajánlotta.

⁴³³ Helyette Nisbet a *tropaeis*-t, más olvasatok a *sescentis atque*-t használják a *sexagintaque triumphis* helyett.

⁴³⁴ Mössler: *vetant*, J. F. Gronov: *iubent*, Guliemius: *cient*, Reiske: *vident*

⁴³⁵ Mint a P kódexben is.

⁴³⁶ Az A kódex mintájára. A Tornaesius-kiadás margóján a *frequentes* változatot találjuk.

⁴³⁷ Amint az A és I kódexben, Iunius-nál is megtalálható, az O és a Lambeth kódex az *omnia*-t használja.

⁴³⁸ Más olvasatokban *vincti*.

⁴³⁹ Reiske variánsa is.

⁴⁴⁰ Guilelmus-nál *deiecit*.

⁴⁴¹ Szemben Helm *rumoris*-ával.

olvasható. A következő sor (*quantum [...] ipse*⁴⁴²), szövegünkben megvan. A 233. és a 293. sor a régi kiadásban kissé beljebb kezdődik, ami azért érdekes, mert a lírai részek egyáltalán nincsenek ilyen módszerrel tagoltabbá téve. A 236. sorban a *sinus* helyett *sinu*⁴⁴³ áll. A következő sor eleji *hic* helyett *his* áll, és a következő sorban a *consule* nagy C-s. A 239. sorban a *repertor* helyett *quoque terror* áll. A 242. sorban a *submissa* helyett a hasonult *summissa* áll, és a *Bosporos Bosphorus*-nak van szedve.

A 124. caput elején *vicit* helyett *vidit*⁴⁴⁴ áll. A következő sorban az *inplacabile*-ben a praepositio *im*, majd a 252. sorban a *submissa* helyett *sincera* áll. A 255. sorban az *Erinys* két *n*-es, két sorral később a *Letumq' Lethumq'*. A következő sorban *namq'*-et olvashatunk. Ugyanitt nagy kezdőbetűs a *regia*. A 267. sorban a kritikai *arma* helyett *acta*⁴⁴⁵ áll, majd a 269. sorban a *Magnum cum* helyett *magnaq'*⁴⁴⁶ szerepel. A 270. sorban *totis*⁴⁴⁷-t olvashatunk. A 274. sorban *aerati*⁴⁴⁸ áll. A 276. sorban az *inter torto* egybe van szedve, majd a következő sorban a régi kiadásban a *sanguineam tremula*⁴⁴⁹ szerepel. A 293. sorban az *epidamni* helyett *Epidauriva* található. A következő sorban egyes olvasatok a *Romano*-t használják, de szövegünk megmarad a *humano* változatnál. Ezután a hosszú lírai betét után folytatódik a prózai szakasz. Itt a *volubilitate verborum*⁴⁵⁰ áll a régi könyvben. A szakasz 2. mondatában a *deversorio* helyett *diversorio* található, majd a *recepti* helyett *refecti*⁴⁵¹ olvasható. A prózai rész 3. mondatában *aut*-ot olvasunk az *et*⁴⁵² helyett. A caput utolsó mondatában a *heredipetae*⁴⁵³ szó nem szerepel.

A 125. caput elején a *dum [...] agantur*⁴⁵⁴ szakasz a kiadásban megvan, csakúgy, mint a *statum*⁴⁵⁵. Még ugyanebben a mondatban találjuk a *superbius*⁴⁵⁶-t. A mondat végén megtalálható az az *in ea urbe*⁴⁵⁷ szakasz. A 2. mondatban a *vultum* után nem szerepel a

⁴⁴² Mössler törölte.

⁴⁴³ Bursian változata.

⁴⁴⁴ Bourdelot ajánlása, szemben Jacobs és G. Hermann *fundit*-jával.

⁴⁴⁵ Passerat is indítványozta.

⁴⁴⁶ Gavaerts-nél is.

⁴⁴⁷ Szemben Nisbet *tantis*-ával.

⁴⁴⁸ Szemben a cod. Lambeth-i, a Tornaesius-és a Pithoeus-kiadásbeli *atrati*-val és Burman *irati*-jával.

⁴⁴⁹ Helyette Sambucus a *sanguinea tremulam*-ot ajánlotta.

⁴⁵⁰ Helyette Fraenkel a *voce* alakot ajánlotta, mondván, hogy ez a fordulat két mondattal később elő fog fordulni.

⁴⁵¹ Müller ajánlotta. Ő a 2. kiadásban használta a régi szövegben is ilyen formában szereplő *quidem parvo*-t a fordított szórend helyett.

⁴⁵² Sterlitz

⁴⁵³ A cod. Lameth és a Pithoeus-kiadás is elvetette.

⁴⁵⁴ Buecheler törölte.

⁴⁵⁵ P. George törölni kívánta.

⁴⁵⁶ Helyette Fraenkel a *subindé*-t, Jacobs a *suis*-t ajánlotta, és ez utóbbi variáns szerepel kiadásunkban is.

⁴⁵⁷ Müller törölte.

*meam*⁴⁵⁸. A 3. mondatban az *Eumolpi*⁴⁵⁹ nem szerepel a textus-ban. Ugyanebben a mondatban *invidiosá*⁴⁶⁰-t olvashatunk.

A 126. caput 1. mondatában a *superbiam*⁴⁶¹ változatot használja kiadásunk. Ezután következik a *captas*⁴⁶². A 2. mondatban az *arte* helyett *tute*⁴⁶³ áll. A mondat végén olvashatjuk az *ut vendas*⁴⁶⁴ szókapcsolatot. A következő mondatban a *mathematicorum* nagy kezdőbetűs, majd a *cogitet* helyett a *cogites*⁴⁶⁵ áll. A 4. mondatban megtalálható a *nobis*⁴⁶⁶, majd a mondat végén a *debeam*⁴⁶⁷ áll. A 6. mondatban a *feminae* helyett *foeminae* olvasható. Az ez után következő szó az *aliquas*, ami meg is van szövegünkben⁴⁶⁸. Ugyanennek a mondatnak a végén a *traductus*⁴⁶⁹ áll. A 8. mondatban a *quattuordecim* egy *t*-vel, a *numquid nunquid*-nak van szedve. A 12. mondatban az *osculantur* helyett *obosculantur* olvasható. A 16. mondat végén *adhaerebat*⁴⁷⁰ áll. A 17. mondatban megtalálható a *dominam*⁴⁷¹, és a *meo applicat* szórendje is megfordul a régi könyvben. A 19. mondatban a *se* helyett *sese* áll, az *umeros* elejére egy *h* kerül. Ugyanitt a *scripturam* helyett *stricturam*⁴⁷²-ot olvashatunk, ami nem egyezik meg egyik olvasattal sem. A *luminum*⁴⁷³ megvan a szövegben, majd az *extra*⁴⁷⁴ szót olvashatjuk. Még mindig ebben a mondatban a *Dianam*⁴⁷⁵-ot is megtaláljuk. A 20. mondatban az *extinxerat*-ból hiányzik az *s*. Ezután kezdődik egy lírai betét: ennek 1. sorában a *quid quī*-nek van szedve, majd a *iaces* helyett *taces*⁴⁷⁶ áll. A 2. sorban a *submittere* helyett a hasonult *summittere* szerepel. Két sorral lejjebb a *Danae* utolsó magánhangzója *ē*, és a *tempta tentā*-nak szedett.

A 127. caput 1. mondatában a *plenum os*⁴⁷⁷ kifejezést olvashatjuk. A 8. mondatban szerepel az *amoris*⁴⁷⁸. Ugyanitt a *gratis* helyett *gratia* olvasható. A következő mondatban olvashatjuk a

⁴⁵⁸ Fraenkel

⁴⁵⁹ Az I kódex betoldása.

⁴⁶⁰ Nisbet az *insidiosá*-t javasolta.

⁴⁶¹ Mint az L kódex is. Heinisius a *superbia me*-t, míg Franekel a *superbia [lucru]m*-ot javasolta.

⁴⁶² Helyette Nisbet a *iactas*-t használta.

⁴⁶³ Jacobs is javasolta. Dousa *delicate*-t, Fraenkel a *scitē*-t, Heinisius az *astutē*-t ajánlotta.

⁴⁶⁴ Fraenkel törölni kívánta.

⁴⁶⁵ Burman ajánlotta.

⁴⁶⁶ Fraenkel törölni akarta a szövegből.

⁴⁶⁷ Helyette Anton a *debeamus*-t, Jungermann a *debeat*-ot használta, Circé-re vonatkozva.

⁴⁶⁸ Buecheler *alias*-a ellenére is.

⁴⁶⁹ Szemben más olvasatokkal, amelyek a *traductas*-t részesítik előnyben.

⁴⁷⁰ Szemben Nisbet *haerebat*-ával.

⁴⁷¹ Fraenkel törölni kívánta.

⁴⁷² Nisbet: *suturam*, Fraenkel: *curvaturam*, és vannak még más olvasatok is.

⁴⁷³ Fraenkel törölni szándékozta.

⁴⁷⁴ Nisbet a *citrā*-t javasolta.

⁴⁷⁵ Szemben Jahn poétikai *Cnidiam* és *Dionen*, Meyer *Dionam* ajánlásával.

⁴⁷⁶ Mint Fraenkel-nél is.

⁴⁷⁷ Helyette az I kódex a *caput*-ot használja.

⁴⁷⁸ A B és P kódex elvetette, az R, δ és L kódex törölte.

*quid tu*⁴⁷⁹ kapcsolatot. A 12. mondatból hiányzik az *et*⁴⁸⁰. Eztuán lírai sorok következnek: ennek 2. sorában a *concesso* helyett *confesso*⁴⁸¹ áll. A 6. sorban pedig a kritikai *clamavit* helyett *clinavit*-ot olvashatunk.

A 128. caput 2. mondatában a *marcens* helyett *macer*⁴⁸² áll. A következő mondatból kimarad a *sum*⁴⁸³, és szerepel benne a *sudor puto*⁴⁸⁴ szakasz. Itt a *si* elé szövegünkben a *porro* van betoldva. A 4. mondatban olvasható a *luxato*⁴⁸⁵. A 9. mondatban *risus*⁴⁸⁶-t találunk. Rögtön ezután következik a *ingere*⁴⁸⁷. A textus-ban ismét vers következik, aminek 4. sora (*thesaurosque ora*⁴⁸⁸) megvan a szövegben.

A 129. caput 2. mondatában szórendcsere figyelhető meg: a magyarosabb *illa pars* helyett a latinosabb *pars illa* olvasható. Ezután, a 3. mondatban a *daret* helyett *darat*-ot találunk, majd a 4. mondatban ismét felcserélődik a szórend: a (szintén latinos) *Chrysis intravit* helyett *intravit Chrysis* áll. Ugyanitt, és a 21. mondatban is a *circe Polieno* [sic!] *salutem* végig kapitálissal van szedve. A 9. mondatban az *aegrum* után nincs betoldva egy *in*⁴⁸⁹, és a *fidius*⁴⁹⁰ is megvan a szövegben. A 10. mondatban a *temptaverit n*-nel van szedve, és két mondattal ezután az *etiam si* képez egyetlen szót. A 13. mondatban a következő szó a *roga*⁴⁹¹. A 18. mondat elején a *perlegisse me* szókapcsolat rendje megfordul, majd kimarad a *fieri*.

A 130. caput 3. mondatában a *habes* és a *confitentem* közé egy *inquam* ékelődik be. Az 5. mondatban nincs meg a *ferro* előtti *cum*⁴⁹². A 8. mondatban a *hoc* helyett *haec* áll, majd a 10.-ben az *ea* helyett *iam*⁴⁹³ olvasható. A 13. mondat végén a *permissis* után megtalálható a *Vale*, ami a kritikai kiadásban nem szerepel.

A 131. caput 1. mondatában az *etiam si* egybe van szedve. A 2. mondatban az *intus venit* helyett *intervenit*⁴⁹⁴ áll. A 6. mondatban a *temptare n*-nel van szedve. A 8. mondatból kimarad

⁴⁷⁹ Helyette Pithoeus a 2. kiadásban a *quid ni*-t használta.

⁴⁸⁰ Fraenkel valószínűleg törölni akarta.

⁴⁸¹ Sambucus variánsa.

⁴⁸² Gruter olvasata. Ide Buecheler a *marcet*-et, az I kódex margója az *acet*-et, Wouweweren a *macet*-et javasolta.

⁴⁸³ Fraenkel adta a szöveghez.

⁴⁸⁴ Fraenkel törölni kívánta. Ez látszik a legegyszerűbb megoldásnak. Nisbet ide a *neglegens odor*-t illesztette, majd Müller a 2. kiadásában a *neglegens sudor si [ut] puto haec* olvasatot részesíti előnyben. Lips a *sudor putet*, Burman a *sudorem puteo*, Anton a *sudore puteo* variánst ajánlotta.

⁴⁸⁵ Helyette Jungermann a *laxato*-t variánst szorgalmazta.

⁴⁸⁶ Müller *lusus*-ra, Buecheler *usus*-ra, Dousa *nisus*-ra javította.

⁴⁸⁷ Helyette Cuperus a *frangere*-t javasolta.

⁴⁸⁸ Buecheler törölte ezt a sort.

⁴⁸⁹ Mint azt Fuchs javasolta.

⁴⁹⁰ P. Thomas törölni szándékozta.

⁴⁹¹ Delz *relegá*-nak olvasta.

⁴⁹² Buecheler betoldásra javasolta.

⁴⁹³ Mint Buecheler-nél is.

⁴⁹⁴ Buecheler ajánlása szerint.

az *aiunt*⁴⁹⁵. Ezután az *aliis* egy *i*-vel nyomtatott. Az ezt követő lírai betét a következő két sorral módosul az elején:

Dum viris, sperare licet: tu rustice custos

Huc ades, & nervis tente Priape fave.

**

A vers (kritikai szedéssel számított) 2. (*et bacis [...]*) és 3. (*et circum [...]*) sora megcserélődik, és a 2. sorában a *Daphne* kis kezdőbetűs. A 3. sorban a *circum tonsae* egyetlen szót alkot. Az 5. sorban a *vexabat* helyett *versabat* áll. A következő sorban a *testis* nagy kezdőbetűs, a *syvester* pontos *i*-vel szedett. A sor utolsó sora a kritikai *aëdon*, ami szövegünkben *Iasdon*⁴⁹⁶. A 7. sorban a *Procne Progne*-nak szedett, majd a következő sor elején az *ac* helyett *et* áll, valamint a *furta*⁴⁹⁷ helyett *rura*⁴⁹⁸ szerepel. A prózai 12. mondatból kimarad az *aera*⁴⁹⁹, majd a caput utolsó mondatában a *praecantatis* helyett *praecantis*-t olvashatunk.

A 132. caput 1. mondatában olvasható az *ad se vocante*⁵⁰⁰ kapcsolat. A 3. mondatban a *verberata*⁵⁰¹ variáns található meg. Ugyanennek a mondatnak a végén a kritikai *catomizari* helyett a *catorogare*⁵⁰² változatot találjuk. Az 5. mondatban az *effusis pecibus* szórendje felcserélődik. Ugyanitt a *verberibus sputisque*⁵⁰³ szókapcsolatot is megtalálhatjuk, de a *sputisque* után következő szót, az *[obrutus]*⁵⁰⁴-t nem. A 7. mondatban a *vicibus* helyett *viribus*-t olvashatunk. A 8. mondatban a *contigere*⁵⁰⁵ igét találjuk meg, de a régi könyvben helyette *confingeré*-t olvashatunk. Ezután a *simulavi* helyett *simulare coepi* áll. A 12. mondatban a *ne* helyett *nec* található, majd a 16. mondatból kimarad a *non*⁵⁰⁶. A mondat végén a *solerent* helyett *solent* áll. A következő, és a 22. mondatban a *male dicere* egybe van írva. A lírai szakasz 6. sorában a *vetat*⁵⁰⁷ olvasat szerepel. A 7. sorban a *doctos* helyett

⁴⁹⁵ Nisbet toldotta a szöveghez.

⁴⁹⁶ Erre a szöveghelyre nézve sokféle variáns létezik: *syvester aedon* (Pius), *syvesteridon* (B kódex), *syvester iasdon* (mint a szövegben is: RP), *silvestris hirundo* (az I kódexben és a Lambeth kódexben).

⁴⁹⁷ Buecheler

⁴⁹⁸ Az I, R, és δ kódex variása.

⁴⁹⁹ Ernout toldotta a szöveghez.

⁵⁰⁰ Fraenkel törölni kívánta a szövegből.

⁵⁰¹ Buecheler az *exacerbata*, Nisbet a *vexata* olvasatot részesítette előnyben.

⁵⁰² Saumaise olvasata, de más vélemények is vannak e helyet illetően.

⁵⁰³ Müller törölte.

⁵⁰⁴ Buecheler toldotta a szöveghez.

⁵⁰⁵ Palmier törölte.

⁵⁰⁶ Müller adta a 2. kiadáshoz.

⁵⁰⁷ Szemben Dousa *petae* és *petit* ajánlásával.

*doctus*⁵⁰⁸ áll, majd még ugyanebben a sorban az *amare* helyett is *in arte*⁵⁰⁹ olvasható. A rész utolsó sorában a *hoc* helyett *hanc* áll, és a *τελοζ* helyett a *Deos* változatot olvashatjuk.

A 133. caput 3. mondatában a *numen adversum* helyett a *numina versu*⁵¹⁰ kifejezést találjuk. Itt is szerepel lírai rész. Ennek 2. sorában a *silvis sylvis*-nek van nyomtatva, és ugyanitt az *inclita* áll *y*-nal. A 4. sorban a *semper flavius*⁵¹¹ helyett *Vestiflavius*⁵¹²-t találunk. Még mindig a 4. sorban a *suis* helyett *tuis*⁵¹³ áll. A *Hypaeis* helyett *Hypoeis*-t olvashatunk. Az 5. sorban egy *ō*⁵¹⁴ felkiáltást találunk. A 8. sorban az *egenis* helyett *egenus* áll, és a következő sor elején az *attritus* helyett *attritis* olvasható. A 14. sorban olvasható a *sancte [...]* *aras*⁵¹⁵, ami a régi könyvünkben is megvan. A következő sorban a *fetus* helyett *foetus*⁵¹⁶ van szedve. A caput prózai részében a *sollerti* helyett *solertique cura* áll, majd a *nigraque* helyett találunk *atraque*-t.

A 134. caput 1. mondatából kimarad az *in*⁵¹⁷. A 2. sor elején a *ne* helyett *nec*⁵¹⁸ áll. A következő mondat végén *excitasti*⁵¹⁹ áll. A 4. mondat végén a *mulcavit* helyett *mulctavit*-ot olvashatunk, majd a következő mondatban az *impetūr verberantis* szórendje megfordul. A lírai rész 2. sorában a *siccatis* helyett helyett *spissatis*, a *sucis* helyett *succis* áll. A 7. sorban a *Hyrcaenaeque* pontos *i*-vel szedett, és az utána következő *tigres* *y*-nal. A sor végén a *dracones*⁵²⁰-t találjuk. A 14. sorban az *Idaeos* helyett *Ideo* áll. A betét utolsó 6 sorát Wehle törölte, de szövegünkben - mivel elemeztem is - megvan.

A 135. caputban, a 2. mondatban a *parete* helyett *para te*-t olvashatunk. A 3. mondatban *etiam*⁵²¹ áll. A 8. mondatban olvasható *improba tollit*⁵²² rész egyértelműen romlott szöveghely. Ugyanitt a *pariter* helyett *perit* áll. A 9. mondatban a *mirabar* helyett *mirabile*

⁵⁰⁸ W. Canter is ezt olvasta.

⁵⁰⁹ W. Canter elfogadta még az *in arce* változatot is.

⁵¹⁰ Ismeretlen személy olvasata, Buecheler örökölte meg.

⁵¹¹ B kódex

⁵¹² Nem egyezik meg egyik hagyománnyal sem: az R kódex a *semperfluus*-t, a legtöbb MSS. a *septifluus*-t, Turnebus a *vestifluus*-t, Resike a *sertifluus*-t, Buecheler a *semper ovans*-ot javasolta, amit Heseltine innen vett át.

⁵¹³ Iunius javítása.

⁵¹⁴ Scaliger az *et*-et használta.

⁵¹⁵ Egyedül a B kódex tartalmazza.

⁵¹⁶ Nem egyezik meg Iunius *festus*-ával.

⁵¹⁷ Goldast is törölte.

⁵¹⁸ Miként azt Buecheler is javasolta.

⁵¹⁹ Nem Wouweren későbbi változatát (*extricasti*) találjuk a textus-ban.

⁵²⁰ Az O kódex variánsával egyezik meg (az L kódex a *leones*-t használja).

⁵²¹ Jahn törölte, Müller a 2. kiadásában [*et*] *iam*-nak olvasta.

⁵²² Buecheler az *ipsa fabas tollit*-ot gyanított, Fraenkel [*accusans*] *improbans* [*fabas*] *tollit*-ot, míg Müller a 2. kiadásban *impigre fabas*-t.

olvasható, és az *equidem* elejéről is lemarad az *e*. Ezután egy lírai szakasz⁵²³ következik. A 6. sorban a *mollis tiliae*⁵²⁴ helyett *mollis stillae*⁵²⁵ áll. A 9. sorban a *clavos*⁵²⁶ helyett *clavus* olvasható, mint azt több hagyomány is bizonyítja. Ezen sor végén az *agrestes* helyett *agrestis* van szedve. A 15. sor végén a *terra* helyett *terrae* áll, majd a következő sorban a *Hecale* helyett *Hecates*⁵²⁷ áll. A 17. sorban a *Bachineas* helyett *Battide* áll, a *veteres* helyett *veteris*⁵²⁸ található, és a régi szövegben *mirando*⁵²⁹ szerepel.

A 136. caput 1. mondatában a *delibat* után egy kérdéses lacuna áll. Ebből a mondatból kimarad a *dum*, és a *coaequale* helyett *coaequali* áll, és később a *pondere suo* szórendje is megfordul. A 2. mondatban a *restinguit* helyett *extinguit* olvasható. A 3. mondatban a *perfundit* helyett *perfudit* olvasható. A következő mondatban a *risu* és az *erexi* közé egy *meo* ékelődik be. Az 5. mondatban a *cucurrit* végéről lemarad a *t*, így *cucurri*⁵³⁰ lesz belőle. A 6. és 7. mondat közé az alábbi szöveg került:

Vix ad cafae ostiloum processeram, (a cum ecce-vel folytatódik a szöveg)

A 7. mondatban megvan a *sacri*⁵³¹. A lírai részben, a 2. sorban a *caenoque*⁵³² helyett *sanieq*⁵³³ áll. A prózai szakaszban *revolutam*⁵³⁴-ot találunk. Még ugyanebben a mondatban megvan az *atque*, és az *ac* helyett *hac*⁵³⁵ áll. A 15. mondatban a *necdum* külön van szedve, és a *superaveram*⁵³⁶ helyett *libaveram*⁵³⁷-ot találunk. A 17. mondatban *cassis*⁵³⁸-t olvashatunk. Még ebben a mondatban a *nisi tribus* szórendje megváltozik. A 20. mondat elejéről elmarad a

⁵²³ Buecheler a verssoroknak következő sorrendjét állította fel: 1., 2., 3., 4., 10., 8., 9., 6., 7., 5., 13., 11., 12., 14., 15., 16., 17. Az L-hagyomány elveti a 12. sort, de beszorítja a margóra a 10 és 11. sor közé. Müller fenn-tartotta a hagyományos sorrendet: megcseréli a 13. és 14. sort, Buecheler elgondolása alapján.

⁵²⁴ Pithoeus

⁵²⁵ Nem egyezik meg a *lacus*-szal (Scaliger). Erről a helyről a Loeb-kiadás szerint a *hinc*-et a sor elejéről törölni szükséges, és a helyes szöveg: *mellis stillati*.

⁵²⁶ Sambucus

⁵²⁷ Iunius-nál is.

⁵²⁸ A szerkezet megegyezik P. Daniel elgondolásával.

⁵²⁹ A Goldast-féle *mirandam* már nem állja meg a helyét.

⁵³⁰ Mint azt Schoppius is megállapította.

⁵³¹ Müller törölte a 2. kiadásában.

⁵³² Krohn

⁵³³ P. Daniel véleménye.

⁵³⁴ Szemben Müller 2. kiadásbeli *evolutam*-jával. Ide Jungermann *resolutam*-ot, Buecheler *devolutam*-ot javasolt.

⁵³⁵ Így Thielmann következtetése tűnik helyesnek, míg Buecheler a *hac* törlését javasolta. Más olvasatok az *aeque ac* formulát fogadják el helyesnek.

⁵³⁶ Turnebus

⁵³⁷ Mint az I kódexben.

⁵³⁸ Szemben az I kódex vitatható helyességű *quassis*-ával.

quem, és helyette a következők olvashatók: *Cum protuli anserem [...]* (*anus ut vidit*). A szövegekben az *aeque*⁵³⁹ olvasható.

A 137. caput 1. mondatában *etiam*⁵⁴⁰ található. Ebben a mondatban a *delicias delitias*-nak van szedve. Érdekesség, hogy a 3. mondat utolsó szava (*pellat*) és a 4. mondat első szava (*rogo*) közé az alábbi sorok kerülnek:

Haec ait, & tremulo deduxit vertice canos
Consecuisq' genas, oculis nec defuit imber
Sed qualis rapitur per valles improbos annis.
Cum gelide periére nives, & languidus Auster
Non patitur glaciem resoluta vivere terrâ:
Gurgite sic pleno facies manavit, & alto
Insonuit gemitu turbatum murmure pectos.

Az 5. mondatban megvan a *tristitae*⁵⁴¹. A 6. mondatban a *liceat* helyett *licer*⁵⁴²-et találunk. A lírai betétben, az 1. sorban a *navigat* helyett a *naviget*⁵⁴³ alakkal találkozunk. A következő sorban a *temperat* helyett *temperet*⁵⁴⁴ áll. Az 5. sor végi *omnis omneis*-nek van nyomtatva. A 7. sorban a *parret* (helyette *paret*), *non parret* (helyette szintén *paret*)⁵⁴⁵ kapitálissal van szedve. A 9. sorban a *quod vis* helyett a *quidvis*-t olvashatunk. A 10. sorbeli utolsó szó, a *Iovem* után a lírai betét végetér⁵⁴⁶. A 18. sorban az *abellanas* helyett *aubellanas*-t szedett a typographus. A 19. mondatban az *ex hoc coniecturam ducebat*⁵⁴⁷ tagmondatot olvashatjuk. A 20. mondatban megvan az *inanes [...] medulla*⁵⁴⁸ szakasz. Még ugyanebben a mondatban olvashatjuk a *plenas*⁵⁴⁹-t. A 21. mondatban a *fartissimum* helyett *fortissimum*⁵⁵⁰ szerepel a régi könyvben. A 23. mondatot követő lacunát szintén nem jelöli kiadásunk.

⁵³⁹ Szemben Cornelissen vitatható helyességű *acremque*-jével. Lehetséges olvasat még az *ea quoque* (Fraenkel), és elképzelhető, hogy a *tam magnum* helyére az *aeque*-t kell behelyettesíteni.

⁵⁴⁰ Dousa *et-re* cserélte.

⁵⁴¹ Müller nagyon helyesen törölte.

⁵⁴² Dousa javította.

⁵⁴³ Vicentius javította.

⁵⁴⁴ A B kódex változata.

⁵⁴⁵ A B kódex variánsát követi.

⁵⁴⁶ Ez azért érdekes, mert az O-hagyományban tapasztalhatjuk ugyanezt.

⁵⁴⁷ Dousa *coniectum dicebat*-ja, Wouweren *coniectura dicebat*-ja ellenére is.

⁵⁴⁸ Müller törölte az 1. kiadásában, és *ac sine medulla* kifejezéssel helyettesítette a 2. kiadásban.

⁵⁴⁹ Müller törölte.

⁵⁵⁰ Cuper; Heinisius a *sordissimum* változatot javasolta.

A 138. caput 3. mondatában a *sucum* helyett *succum* áll. A 4. mondatban az *aliquot* helyett *aliquos* található, és a *prende* helyett a hosszabb *prehendere* olvasható. A 9. mondatban a *litigantium* helyett *libidinantium*⁵⁵¹ olvasható. Itt még megtalálható a *huic*⁵⁵².

A 139. caput 1. mondatában *tractationē*⁵⁵³-t találunk. A lírai sorok közül a 2.-ban a *Tirynthius Tirinthius*-nak van szedve. A sorvégi *ora* helyett *irá*-t olvashatunk. A 3. sorban a *prophanam prophanam*-nak van szedve, majd a 4. (*Laomedon [...]*) és az 5. (*Iunonem [...]*) sor fel van cserélve. A 6. sorban *pavit*⁵⁵⁴-ot találunk. A 6. mondatban találjuk a *Gytone*⁵⁵⁵ alakot. A caput utolsó mondatában, a 13.-ban a *consideret* helyett a *consideat* alakot találjuk.

A 140. caput 1. mondatában a *Philomela* a következőképpen van szedve: *Philumene*. A 6. mondatban az *etiam* szó a következőképpen néz ki: *etiã*. Ugyanitt a *pigiciacia*⁵⁵⁶ nagy kezdőbetűvel van szedve. A 8. mondatban a *super* helyett *supra*⁵⁵⁷ olvasható. A 9. mondatban a *lente* helyett *lento*⁵⁵⁸, majd *puellaeque*⁵⁵⁹ szerepel. A 13. mondatban a *temptaturus* helyett *tentaturus*-t szedett a nyomdász. Itt az L kódexben egy hézag⁵⁶⁰ található, amit szövegünk nem jelez. Ugyanitt az *illius illus*-nak van írva. A 23. mondatban a *spei* helyett *spe*⁵⁶¹-t olvashatunk, valamint a szórend a következő: *nisi spe nisi aliquid, a nisi spei* (a régi könyvben ugyebár *spe*) *aliquid*.

A 141. caput-ban, a 4. mondatban *libertos* helyett *liberos*⁵⁶² áll. A 6. mondatban a kritikai *devoverint* helyett *devoverunt*-ot találunk. A 7. mondatban *fama*⁵⁶³-t olvashatunk mindkét könyvben. A következő mondatban a *Gorgia* szó végére egy *s* betű illeszkedik. A 13. mondatban *corrumpitur*⁵⁶⁴-t találunk. A 14. mondatban az *obsessi* helyett az *oppressi*⁵⁶⁵ alakokkal találkozunk. A 15. mondat elején a *Petelini* helyett *Petavii*⁵⁶⁶ olvasható, majd az *idem* helyett a következő alakot látjuk: *idē*.

⁵⁵¹ Grouter-nél is. Dousa a *licitantium*-ot, Lips a *lividantium*-ot javasolta.

⁵⁵² Fraenkel törölni akarta.

⁵⁵³ Szemben Jungermann *iactationē*-jával.

⁵⁵⁴ Szemben Pithoeus 2. kiadásában olvasható *cavit*-jával.

⁵⁵⁵ Ez utóbbit Fraenkel törlésre ajánlotta.

⁵⁵⁶ Buecheler a *physica* vagy az *Aphrodisiaca* olvasatot ajánlotta, majd Müller a 2. kiadásban el is fogadja ez utóbbit. Valesius az *Isaicá*-t, az I kódex margója a *πυγμακία* (a vonás az ellentétes irányba dől!) használta.

⁵⁵⁷ Buecheler javaslatával összefüggésben.

⁵⁵⁸ Mint azt Schoppius is megállapította.

⁵⁵⁹ Cuperus megoldásával (*puellaeque*) ellentétesen.

⁵⁶⁰ Rutgers véleménye szerint a *iudicio sapientissimus* szókapcsolatot kell a szövegbe illeszteni, míg Scaliger úgy vélte, hogy egy görög szó kívánczik a textusba.

⁵⁶¹ Mint azt Buecheler is ajánlotta.

⁵⁶² Mint a cod. Lambeth-ben, a Tornaesius-és Pithoeus-kiadásokban is.

⁵⁶³ Szemben Boschius *fames*-ával.

⁵⁶⁴ Szemben Fraenkel *conditur*-jával, vagy *convertitur*-jával. Müller az 1. kiadásban a *commendatur* alakot szorgalmazta.

⁵⁶⁵ Mint Rittershusius-nál is.

⁵⁶⁶ Csakúgy, mint *Puteanus*-nál.

A KONKLÚZIÓ

A λ -ból két csoport⁵⁶⁷ eredeztethető: az egyik, amelyet összefoglalóan **O**-nak nevezünk, ami az elveszett O kódexen keresztül λ -ból ered. Ez képezi az első osztályt, amelyben rövid kivonatok találhatóak a Cena előtti és az utána következő részekből (ebből csak az 55. caputot tartalmazza). Az O osztály Müller szerint kettéválk. Az egyik ágat a legjobb és legrégebbi összefüggő kézirat, a Bernensis 357 nevű kódex képviseli, amelyet **B**-ként ismerünk, és amely a XIX. század második felében, Auberre-ben íródott. Ennek egyes lapjai a Leidensis Vassianus Lat. Q30-cal, valamint a P. Pithou szövegváltozatában közölt Autissiodurensis-szel azonosak. A másik ágat a többi fennmaradt kézirat képviseli.

A kiadás leggyakrabban az **L** kódex variánsait tükrözi. Ez a gyűjtemény a második legnagyobb csoportot képezi, a 13. század végéről maradt fenn. Ez az osztály régebbi és teljesebb gyűjteménye azon kivonatoknak, amelyek a főforrás λ másolatából származnak. A csoport a Cena-n kívül minden különböző eredetű kéziratok által még később hagyományozott „elegye”. A Cena-ból csak részletek találhatóak a 27-37. fejezetekből, az 55. részt is megtaláljuk, valamint még 7 szentenciát. Ehhez jön egy viszonylag nem régi szöveg és florilegium. Ez utóbbi képezi a ϕ -vonalat.

Megemlítendő egy elveszett kódex, melyet Müller δ -nek nevez, és az O osztályból eredezteti. Ezt kétségtelenül Franciaországban írták, és tartalmazza Petronius műveinek kivonatát. A kódexet Poggio Bracciolini találta meg 1420-ban, Angliában, ahol 1418 és 1423 között tartózkodott, és birtokában volt P ikerkódexének. 1422 végén, vagy 1423 elején Poggio megszerezte azt a kéziratot Kölnből, amelyben megtalálható Petronius XV. könyve. Ez a kölni kódex, ami mára már eltűnt, valószínűleg csak a középső részt tartalmazta.

A többi kódexek kevésbé fontosak. Ezek az **R** jelű (Parisinus lat. 6842 D), és a **P** jelű (Parisinus lat. 8049) kódexek, amelyeket a XII. században írtak Franciaországban. Eme három (B, P és R jelű) kódexnek nincsenek fennmaradt részei. Ennek ellentmond az, hogy kódexeiben Scaliger is és Tornaesius, valamint Pithoeus, egy eltűnt kiadásában egy elveszett kódexet használt, amelyet Bituricusnak neveznek, amely a P-től eredeztethető.

A kölni kódex a ψ -ből származik. 1423 vége felé fejeződött be a híres, mai napig meglévő Codex Parisinus lat 7987 írása, mely tartalmazza egyrészt Tibullus, Propertius, Catullus és Ovidius néhány írását is. Másrészt megtalálható még ebben az a rész is, amelyet **A**-ként ismerünk, amely tartalmazza Petronius O-osztályába tartozó írásainak kivonatát. Ezen írások nagy részének viszont a Cena után kellett volna következnie. Harmadrészt a **H** jelű rész is

⁵⁶⁷ Más elnevezéssel: osztály.

megtalálható itt, a λ-tól függetlenül is, és ily módon az O és L osztállyal sincs összefüggésben.

Ebből az ágból eredeztethető Petronius 11 kódexe, a C, D, E, F, G, J, K, M, Q, V, és W a XV. századból (ezek közül kilenc ma is meglévő anyag); valamint az A rész (Parisinus lat. 7969), amely a Cena rövidített kivonatán túl Petronius más műveiből is tartalmaz részleteket; továbbá egy XVI. századi kódex is.

Az **editio princeps**-szel kapcsolatban két nézet ütközik: az egyik az, hogy Franciscus **Puteolanus** (más néven Francisco dal Pozzo) művét, más latin írásokkal együtt Milánóban nyomtatták ki 1482 körül. A másik vélemény szerint az editio princeps Mailand-nak köszönhető, aki 1482 körül jelentette meg a művet.

1565-ben Antwerpenben Ioannes **Sambucus**⁵⁶⁸ körültekintően dolgozott: kijavította az editio Parisina-t, mely a még ma is meglévő Vindobonensis 3198-ból (mely W-ként ismert), és a δ-ból ered.

Scaliger 1571 körül írta a ma is meglévő Leideniensis Scaligeranus 61-et (Q61 Scaligeri), s ez az L osztályba tartozik.

Az L-osztály szíve így az l kódex, valamint az a kiadás, amit **Tornaesius** hozott létre, továbbá Pithoeus második kiadása. De Konrad Müller is kiegészítette ismereteinket más forrásból. Ezek közül három egy Henri de Mesmes által birtokolt, már elveszett kódexből valók, így Memmianusnak hívják. A kódex magjai: egyrészt Pithoeus Benedictum exemplar-jából eredeztethető, ez a kódex a Vaticanus lat 11428, amelyet 1565 után írtak (m kódex); másrészt a csekély haszonnal forgatható Lambethanus 693 kódex (r kódex), amelyet Londonban, a Lambeth Palace-ban írt D. Rogers; végül egy bekezdést P. Daniel vásárolt meg 1565 körül Párizsban.

Nagyon értékes Petronius utolsó kiadása, amely a Cena Trimalchionis felfedezése előtt már napvilágot látott. Ezt a kiadást M. **Goldast**-nak köszönhetjük, amelyet először Frankfurtban adtak ki 1610-ben, majd Lyonban 1615-ben, végül újra Frankfurtban 1621-ben.

A 17. században Fr. **Nodot** durva csalást követett el: azt állította, hogy a hiányokat pótló iratokat talált. Ezekkel az új fragmentumokkal a szöveg 1692-ben Rotterdamban, 1693-ban Párizsban jelent meg.

Hosszabb szünet után jelent meg F. **Buecheler**: Satirarum Reliquiae-ja 1862-ben, Berlinben, valamint ő jegyezte le a Petronii Saturae et liber Priapeorum-ot is, melyet 1862-ben adtak ki ugyancsak Berlinben, második kiadása 1871-ben volt más latin nyelvi írók műveivel együtt.

Harmadik kiadása 1882-ben, a negyedik 1904-ben, az ötödik (W. Heraeus gondolkodásában) 1912-ben, végül a hatodik 1922-ben, újra W. Heraeus gondolkodásában jelent meg. Buecheler volt az, aki 1862-ben elsőként helyezte tudományosabb alapokra Petronius írásait.

Először szintén Buecheler írt recenziót a műről. Ennek kiadásnak praktikus, kis formátumú változata is van, ami 1904-ben jelent meg.

A Buecheler utáni időszak fáradozásai a kétkedésre okot adó szöveghelyek magyarázatai és javításai nem állnak arányban csekély hasznukkal.

A Cena-t teljes fordítással és kommentárral **Friedländer** jelentette meg 1906-ban, Lipcsében. Később ugyan több Petronius-tanulmány is megjelent, de a mű nagy része felfedezetlen maradt. Az angol fordítás a Loeb Klasszikus Könyvtár sorozatban található, ez Michael **Heseltine** nevéhez fűződik Seneca: Apocolocyntosis című művével együtt. Ez a kiadás 1913-ban látott napvilágot. 1922-ben jelent meg A. **Ernout**: Pétrone, Le Satyricon-ja Párizsban, mely az első helyes francia nyelvű fordítás volt. Első kiadása 1922-ben, második 1930-ban, harmadik 1950-ben jelent meg, a Budé sorozatcím alatt. E két kiadás alapján mutattam be az 1629-ben, Francofurti ad Moenum-ban megjelent gyűjteményes kötetet.

L. **Gurlitt** gyakran használt műve (Berlin, 1924) a kutatók nagy részének véleménye szerint megbízhatatlan.

⁵⁶⁸ Zsámboki János, 1531-1584.

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. számú melléklet: a kötet szerzője, Petrus Lotichius⁵⁶⁹
2. számú melléklet: a kötet főcímdala
3. számú melléklet: a Satyricon címdala
4. számú melléklet: a Satyricon 1. oldala
5. számú melléklet: a Satyricon egyik oldala lírai betéttel
6. számú melléklet: a Megjegyzések címdala 1.
7. számú melléklet: a Megjegyzések címdala 2.
8. számú melléklet: a Mutató címdala 1.
9. számú melléklet: a Mutató címdala 2.
10. számú melléklet: a kötet katalóguscédulájának 1. oldala (2 darab - az egyik a könyvben, a másik a katalógusban található)
11. számú melléklet: a kötet katalóguscédulájának 2. oldala (2 darab - az egyik a könyvben, a másik a katalógusban található)
12. számú melléklet: a kötet kötése

⁵⁶⁹ A kép forrása: <http://www.uni-mannheim.de/mateo/camenaref/lotichius.html>

IRODALOMJEGYZÉK

- Adamik, Tamás: A rétorikai narratio és az irodalmi elbeszélés (Petr. Sat. 61-62), *Antik Tanulmányok* 36 (1992), 79-84.
- Adamik, Tamás: Textkritische Beiträge von József Révay zu Petronius, *Philologus* 134 (1990), 229-233.
- Adamik, Tamás: Vulgarizmusok és a nyelvi norma a Satyriconban, *Antik Tanulmányok* 36 (1992), 85-93.
- Albrecht, Michael von: *Geschichte der römischen Literatur*, II., München, 1992
- Borzsák, István: Petronius és Martialis simplicitas-a, *EphK* 70 (1947), 1-21.
- Ehlers, W.: *Petronii Satyricon*, 1965
- Finály, Henrik: *A latin nyelv szótára*, Franklin Társulat, 1882., reprint kiadás
- Jakó, Zsigmond – Manolescu, Radu: *A latin írás története*, Budapest, Európa, 1987
- Kerényi, Károly: Rezenció Révay könyvéről, *EphK* 51 (1927), 116-122.
- Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft : neue Bearbeitung, unter Mitwirkungen zahlreicher fachgenossen hrsg. von Georg Wissowa, Stuttgart, Metzlersche, 1893-
- Paulys: *Real- Encyclopädie*, Stuttgart, 1937
- Petronius Arbiter, Titus: *Le Satyricon*, Texte établi, trad., par Alfred Ernout, Paris, Les Belles Lettres, 1931
- Petronius Arbiter, Titus: *Petronius*, with an English translation by Michael Heseltine, London Cambridge (Mass.), Heinemann, Harvard Univ. P., 1961
- Petronius Arbiter, Titus: *Satyricon*; ford. Faludy György ; Budapest, Glória, cop. 2002
- Petronius Arbiter: *Petronius. Apocolocyntosis / Seneca*, Cambridge, London, Harvard Univ. Pr., Heinemann, 1987
- Révay, József: De codicibus Cenae Trimalchionis eorumque cognatione, *EphK* 40 (1916), 1-7.
- Révay, József: Emendationum Petronianarum specimen, *EphK* 40 (1916), 163-168.
- Satyricon*. Ford. Horváth István, Károly. Utószó, jegyz. Szepessy Tibor
- Stolz, Walter: *Petrone Satyricon und Francois Nodot. /ca. 1650-ca. 1710/. Ein Beitrag zur Geschichte literarischer Fälschungen*, Mainz – Wiesbaden – Stuttgart, Steiner, 1987
- Trimalchio lakomája. Ford., utószó: Révay József, Bp., 1958, Európa Könyvkiadó. 66 p. Világirodalmi kiskönyvtár.

Internetes források:

<http://edoc.hu-berlin.de/dissertationen/paasch-kathrin-2003-07-14/HTML/chapter2.html>

<http://texte.mediaevum.de/neulat.htm>

<http://vmek.niif.hu/00000/00060/html/pallas52.htm>

http://www.bautz.de/bbkl/t/tzschirner_h_g.shtml

http://www.gs.uni-hd.de/Lehrstuhl_W_Kuehlmann/Publikationen.html

<http://www.krownspellman.com/cgi-bin/spellman/find/title/Po.html>

<http://www.lb-oldenburg.de/termin/notbuch/2ag47.htm>

<http://www.livre-rare-book.com/Matieres/fd/1908.html>

<http://www.luciusnet.de/biblio/petrus.html?pet/r1631.htm@p43~mainFrame>

http://www.lwl.org/LWL/Kultur/Westfaelischer_Friede/dokumentation/ausstellungen/larne_II_VI/index2_html

<http://www.merian.fn.schule-bw.de/mmerian.htm>

http://www.muellerscience.com/Pages/LiteraturMenschenbilder_page1.htm

<http://www.phil.uni-erlangen.de/~p1ges/zfhm/hanau.html>

<http://www.uni-heidelberg.de/presse/unispiegel/us02-5/anfangszeit.html>

<http://www.uni-mannheim.de/mateo/camenaref/adam/adam1/s222.html>

<http://www.univie.ac.at/klassphil/projekte.html>

<http://www.bsb-muenchen.de>